

Ontdekkingsreis

langs

bekende wegen

door

Ricus van de Krestert

**Ontdekkingsreis
langs
bekende wegen
door
Ricus van de Krestert**

INHOUD

	Inleiding	bladz.	4
1.	Het Brabantse Zand		5
2.	De Plaetse		7
3.	Het Vierkant Bos		9
4.	Onderduikerskamp Lierop		11
5.	De Bevrijding		12
6.	Het Rond Venneke		16
7.	Een stukje Lierop in Heeze		18
8.	De Schietberg		21
9.	De Lange Bleek		23
10.	Cijnsgoederen		25
11.	De Hutten van Heeze		28
12.	Grenskerken		31
13.	Het Kasteel en de Achelse Kluis		33
14.	De Meel		36
15.	Vennen		38
16.	De Laatste Seconden		46
17.	De Beken in Heeze-Leende		53
	Bronvermelding		64
	Overzichtskaarten met de locaties		65

***Dank aan Hans Teeven, Ciel Broeckx en Jap Smits voor de waardevolle op- en
aanmerkingen en vooral aan Annemie voor het vele correctiewerk.***

VOORWOORD

" **Ontdekkingsreis langs bekende wegen door RICUS VAN DE KRESTERT**"
zo noemt de auteur zijn verhaaltje.

Wie is die auteur?

Wel, zijn broers en zussen wisten het antwoord onmiddellijk.
Onze Harrie: HENRICUS JOHANNES BERKERS geboren 25-02-1928 en
overleden 17-10-2014 en VAN DE KRESTERT - dat was de naam van onze
ouderlijke boerderij in Lierop.

Deze ontdekkingsreis, verdeeld over 17 hoofdstukken heeft Harrie merendeels zelf
gepubliceerd in zijn "Groene Blaadje" het verenigingsblad van I.V.N-Heeze-Leende
Bij de samenstelling had hij uiteraard overleg met Mari de Bijl van het Brabants
Landschap en met Jap Smits - boswachter van het Staatsbosbeheer en natuurlijk
met de door hem zo geliefde IVN-leden.

Alles wordt nu origineel weergegeven, behalve hoofdstuk 17, daarin heeft Jap nog
e.e.a. toegevoegd of veranderd. We hebben de opmerkingen van Jap ingevoegd in
dit hoofdstuk door het schuingedrukt tussen haakjes te zetten!

Mijn dank daarvoor.

Door Harrie's grote liefde voor de natuur en zijn enorme interesse in geschiedenis
kwam "**Natuur met een vleugje historie**" tot stand en mag ik op 17-10-2015 dit
"Groene Blaadje" aan zijn kinderen, zijn familie en zijn I.V.N-vrienden aanbieden
en zo Harrie -1 jaar na zijn overlijden- oh zo liefdevol gedenken!!!

Annemie.

Natuur met een vleugje historie

kaart uit 1794

Inleiding

Natuur, met een vleugje historie.

Onder deze kop, zijn in het clubblad van het IVN Heeze-Leende, "Het Groene Blaadje", beschrijvingen door mij gepubliceerd van een aantal natuurgebieden met een geschiedenis. Soms veel natuur en weinig geschiedenis, soms weinig natuur en veel geschiedenis en een enkele keer alleen geschiedenis.

Voor iedereen mogelijk interessant en voor natuurgidsen leuk om aan het publiek te vertellen.

Aangemoedigd door een aantal positieve reacties heb ik getracht die verhalen over natuurgebieden groot en klein te bundelen met wat meer nadruk op de geschiedenis van die gebieden. Daarbij puttend uit veel wat al eens ergens is beschreven, aangevuld met eigen onderzoek, overgeleverde verhalen, kaarten, foto's en eigen ervaring als ruim 40 jaar actief IVN-Natuurgids. Verwacht niet, geachte lezer, nieuwe of wereldschokkende ontdekkingen, maar zelfs langs bekende paden zijn nog steeds ontdekkingen mogelijk.

Het beschreven gebied is bijna geheel gelegen in de gemeente Heeze-Leende en voor een klein deel in gebieden die deel uitmaken van het geheel van grote natuurgebieden rond deze gemeente. Enkele overzichtskaarten met de locaties completeren het geheel.

Beginnen met een korte algemene geschiedenis van de Brabantse zandgebieden en de oorzaken van hun bijna klassieke armoede, vond ik logisch. In de beschrijving past ook het Beuven en de aan de Strabrechtse Heide grenzende bossen. In de geschiedenis daarvan past vanzelfsprekend het onderduikerskamp in die bossen. Dit heeft te maken met onze bevrijding in 1944 die ik zelf in Lierop bewust meemaakte, dus een reden om ook die ervaring aan de geschiedenis toe te vertrouwen.

Het voorlaatste hoofdstuk maakt duidelijk wie en wat wij zijn in de geschiedenis van de aarde. Het slot is een korte beschrijving van het beekdal waarin onze dorpen ontstaan zijn.

Heeze, 5 april 2014.

de auteur

1. Het Brabantse Zand

We beginnen niet met een specifiek natuurgebied, maar met “het Brabantse zand”. Zand is van nature nogal doorlatend, -uitgenomen die gebieden waar een oerbank of leemlaag aanwezig is- en is vrij arm aan mineralen. Kort gezegd arm en droog. Als er in vroeger jaren weer eens een stuk grond ontgonnen werd, was er een gezegde: “de eerste boer, boert er uit” Wij zouden zeggen gaat failliet. Een oud gedicht zegt alles over de toestand in deze omgeving, armoede en veel ziekten:

*een verrot raepken
een schorft schaepken
ende dat stuvende sandt
dat sijn die heere van brabant*

Toch was het Hertogdom Brabant ten tijde van Karel V de voornaamste, het welvarendste, rijkste en grootste, ook qua inwonertal, van “de zeventien gewesten”. Wanneer we nu over Brabant praten, bedoelen we Noord Brabant en dan specifiek de zandgebieden. De gemeente Heeze-Leende maakt daar ook deel van uit.

Er is echter nóg een reden voor de armoede. Brabant is eeuwenlang een doorgangsgebied, een bufferstaat geweest, tussen het Noorden en Het Zuiden, ofwel tussen Holland en de Spaanse (c.q. Oostenrijkse Nederlanden). Dat houdt in voortdurend last van doortrekkende legers, dan van deze, dan van die partij, maar met hetzelfde resultaat, ze plunderden het land. Brabant was 500 jaar oorlogsgebied, ook toen Holland de z.g. Gouden Eeuw beleefde.

Het rijke Hertogdom Brabant (het Zuidelijk deel) trok altijd kapers aan. Zo kregen we vanaf de 13^e eeuw regelmatig de Gelderse plundersers op bezoek, die roofden en brandschatten. Maarten van Rossum was de schrik van deze streken. In 1506 kwam de Hertog van Gelre, de aartsvijand van de Hertog van Brabant, weer eens langs. Van het huidige Heeze-Leende bleven er van de 281 huizen 93 over. Op 1 juni 1528 was er een klein succesje. Alle weerbare mannen werden opgeroepen en in “de slag op de Leenderheide” overwonnen de Brabanders. Ze achtervolgden de Geldersen tot aan de Maas. Voor alle duidelijkheid, het hertogdom Gelder was toen veel groter dan nu. Het bestond uit 3 kwartieren in het Noorden, ongeveer de huidige provincie Gelderland en het kwartier Opper Gelre rond de steden Gelder, Venlo en Roermond. Dus het huidige Noord Limburg en het aangrenzende deel in het tegenwoordige Duitsland. De Peel was hier de natuurlijke grens tussen beide hertogdommen, die meestal niet in vrede met elkaar leefden.

Al gauw daarna volgde, wat wij nu noemen de 80-jarige oorlog. In de Kronijk van Heeze lezen wij, alleen al over die periode, 13 maal een bericht van doortrekkende en soms dagenlang verblijvende troepen. Spaans of Staats, plunderen en brandschatten deden ze allemaal. Niet toevallig brak er ook nog vlak na het vertrek van die meute tweemaal de pest uit met honderden doden (1633 en 1636) als gevolg.

Met de vrede van Munster begon de Generaliteits periode. Er werd, zonder ons, over ons beslist door de Staten Generaal. Nu is het waarschijnlijk niet zo dat we schaamteloos werden uitgebuit, zoals dikwijls beweerd werd. Maar wij, arm en in het bezit van slechte grond, moesten **dezelfde** belasting betalen als het Noorden, die rijk waren dankzij het bezit van goede grond. In het Noorden brachten de boerderijen grofweg het dubbele op.

In 1672 kwamen de Fransen doortrekken. Vanaf 1688 tot 1697 waren er veelvuldig plunderingen door Franse troepen. Van 1794 tot 1813, de Franse tijd, moesten we de dure oorlogen van Napoleon mee betalen en soldaten leveren. Alleen al uit onze dorpen Heeze en Leende zijn 17 soldaten naar Rusland vertrokken en nooit meer teruggekeerd. (*Uit Heeze: Joost Bennis; Jan van den Boomen; Martinus Doense; Arnoldus Gijsberts; Anthony Joosten, was bij de keizerlijke garde; Cornelis Smulders; Cornelis Theijsse; Jan van Velthoven; Jacob van Riel; Willem Slaats. Uit Leende: Jan Peter Clephas, het laatste bericht kwam op 2 okt 1813 uit Straatsburg; Jacobus Heuvelmans was bij de 76^e cohorte van de garde national en was op 21 juli 1813 nog in Wezel; Quintus Michiels, was op 13 mei 1813 in Osnabrück; Anthony van de Wittenboer, laatste bericht 4 aug. 1813 uit Hamburg; Adriaan Thielens was op 28 feb. 1813 te Mentz; Christiaan Verhoeven, laatste tijding uit Straatsburg op 10 juli 1813; Godefridus Raassens stuurde op 9 juli 1813 nog een bericht uit Bonseler in Pruisen*) **Niemand van de hierboven genoemden keerden terug.** De namen zijn te vinden in de Parijse archieven. Meestal is de plaats waar ze sneuvelden onbekend, ze zijn gewoon verdwenen en hadden geen geld om remplaçanten in te huren. In 1839 kwamen de Belgen in opstand, wat weer de nodige inkwartieringen opleverde voor een tiental jaren. Vanaf 1914 tot 1918 moesten de Nederlanders de grens bewaken en waar was dat, jawel in het Zuiden. Tot slot 1940 - 1944 was ook niet alles, maar toen was Nederland in zijn geheel de klos.

Het Brabantse Stuijzand

2. De Plaetse

Een persoonlijk verhaal, naar aanleiding van de opening van het Nieuw Beheerscentrum Staatsbosbeheer op de Strabrechtse Heide. Deze keer wat meer geschiedenis.

Toen ik in 1949 voor het eerst van Lierop naar Heeze fietste, soms via Mierlo over de Strabrechtse heide, over een meestal slecht zandpad, ging het laatste deel van dat pad, vlak voor je de Rul in zicht kreeg, door een nat moerasbosje met veel struikgewas. Juist dit stuk werd veel later uitgekozen als plaats voor de schaapskooi, herderswoning enz. Er werd een driehoekig plein aangelegd naar het voorbeeld van de vele oude Brabantse gehuchten. De Plaetse zou er oud uitzien. Helaas was de situering van die plaats historisch gezien volkomen onjuist. Onze voorouders zouden zich rot gelachen hebben.

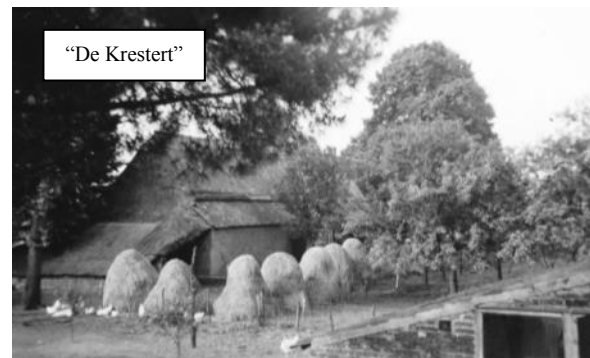
Maar goed het heidebeheer, o.a. door schapen te houden, werd niet meer door de boeren gedaan en het Staatsbosbeheer (SBB) nam deze taak over, geholpen door de Stichting "Het Kempisch Heideschaap". Dit was wel een kleine aantasting van het landschap waard. Het huidige nieuwe gebouw echter, een prachtig gebouw dat nergens zou misstaan, behalve dan aan de Plaetse, is meer dan een aantasting, het zet de deur open naar meer. Met als einddoel mogelijk een commercieel recreatief centrum waar, uit het oogpunt van biodiversiteit de Strabrechtse Heide niet op zit te wachten.

(Dit schreven we enkele jaren geleden, bij de opening van het nieuwe gebouw. Inmiddels is er een andere regering aangetreden {2011} die natuurbehoud heeft wegbezuinigd ten bate van de economie en we moeten vrezen dat ons voorgevoelen van destijds bewaarheid wordt. De nare droom wordt mogelijk nog door de werkelijkheid overtroffen, nu de natuur 'vermarkt' moet worden.)

In het Eindhovens Dagblad van 18 mei 2007 een verslag van de opening van het nieuwe gebouw. Enkele onjuistheden, c.q. aanvullingen zijn toch van belang, uit historisch oogpunt en ook om te voorkomen dat onze gidsen straks een onjuist verhaal aan het publiek vertellen.

Inderdaad, de grondleggers van het natuurgebied Strabrechtse Heide waren de ouders van de huidige eigenaar Frans van Alphen, de heer Jens van Alphen en zijn vrouw Rie Carp. Maar ook de Baron van Heeze was vroeger een belangrijke eigenaar. Dat de heide nooit ontgonnen is heeft veel, zo niet alles te maken met die toenmalige eigenaren. In dit verband is het goed op te merken dat er ooit plannen geweest zijn om na het Meerven in Lierop ook het Beuven droog te maken en te ontginnen. Ook hiertegen heeft de heer van Alphen gereageerd. Na de 2^e wereldoorlog is gelukkig het tij gekeerd.

Jens van Alphen had stukje bij beetje in de crisisjaren zijn bezit uitgebreid en bezat uiteindelijk zo'n 200 ha. heide en Rie Carp 50 ha. Toen ze trouwden in de veertiger jaren van de vorige eeuw groeide het gezamenlijk bezit naar circa 250 ha. De vader van Jens was notaris, niet in Heeze, zoals de krant schreef, maar in Helmond. Jens was kandidaat notaris en volgde later zijn vader op. Het eerste stuk heidegrond dat hij in 1933 kocht lag toen, zoals de meeste van zijn latere aankopen in de gemeente Mierlo, genaamd "De Verste Heide".

De boerderij die hij kocht van de familie Sprengers uit Lierop lag in Lierop en heette "De Krestert". Zie de foto op de vorige en op deze bladzijde.

De circa 250 ha heide waren gelegen oostelijk van de eigendommen van de Heer van Heeze, grotendeels in de voormalige gemeente Mierlo en een klein deel in de voormalige gemeente Lierop, later Someren. Het stukje waar de vader van Frans altijd zijn fiets neer zette, zoals de krant schreef, was dus niet aan de "toen nog niet bestaande Plaetse" in Heeze, maar ergens in de buurt van het z.g. "vierkant bos" dat hierna nog beschreven wordt.

Hoe weet je dat zo zeker zal de lezer zich mogelijk afvragen. Heel eenvoudig: de huurder van de bewuste boerderij "De Krestert" in Lierop was mijn vader en het huurcontract met de toenmalige notaris werd getekend op zijn kantoor in Helmond. Zelf bracht ik mijn jeugdjaren op die boerderij door en 'Den Heer', zoals Jens van Alphen bij ons genoemd werd, later vergezeld van zijn vrouw Rie, kwamen regelmatig bij ons op de koffie als ze per fiets van de heide terugkeerden naar Helmond. Frans zat dan bij zijn vader op de fiets en tijdens de koffiepauze dwaalde hij op de boerderij rond en vonden wij hem wel terug ergens tussen de kippen, varkens of koeien.

Jens van Alphen, een zeer beminnelijk man, had toen al een uitgesproken mening over het beheer van de heide. Wij mochten, of liever kregen het beleefde doch dringende verzoek, om op zijn eigendommen zoveel mogelijk en liefst álle dennen om te zagen en af te voeren want de heide moest "open" blijven. In die jaren had alle hout nog waarde, dus dat was bij mijn vader niet tegen dovemans oren gezegd. Zo waren wij vrij goed op de hoogte van de locatie. We hebben heel wat zeedennen omgezaagd bij het brugje over de Witte Loop. Maar er staan er nog steeds enkele. Ook nabij de Hoenderboom zijn we wel eens bezig geweest, alleen was het toen een bijna onbereikbaar gebied, heel anders dan nu. Er waren toen ook nog resten te zien van een half ingegraven hutje, waarvan men vertelde dat daar ooit onderduikers in gezeten zouden hebben. Dat verhaal kon ik niet verifiëren.

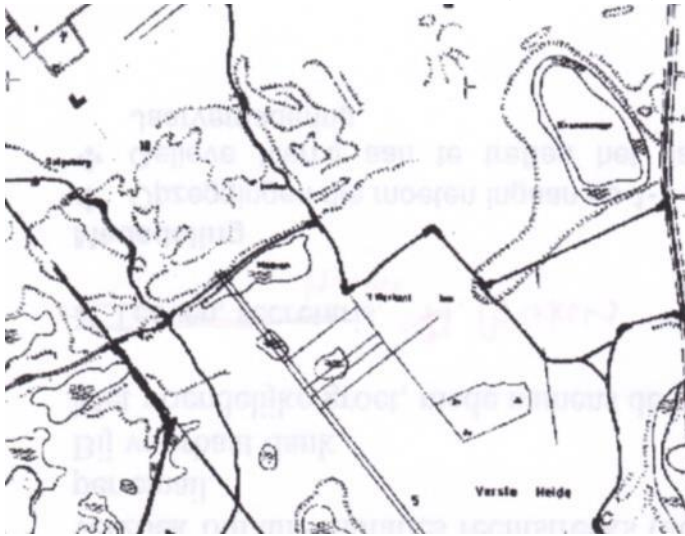
De naam moest nog uitgevonden worden, maar zonder het te weten, waren mijn vader, broer en ik misschien wel een van de eerste werkgroepen natuurbeheer, in ieder geval op de Strabrechtse Heide.

Boerderij "De Krestert"
(Reeds in 1434 was er sprake van een hoeve "Die Kreijenstaert" in Lierop)

3. Het vierkant bos.

Als je een kaart van de Strabrechtse Heide bekijkt, zie je soms een gebied aangeduid met de naam "vierkant bos". Het gebiedje is gelegen aan de oostzijde van de heide en tevens ook nabij de gemeentegrens van Heeze en Someren in het

voormalig Mierlose gedeelte van de heide. Als je al wandelend of fietsend op zoek gaat naar dit bos, zul je geen bos en zeker geen vierkant bos vinden. Wel zie je duidelijk in de heide afgetekend een zeer groot vierkant perceel met een duidelijk andere begroeiing dan de omliggende heide. Waarom of waarvan die naam?

Eigenlijk heel simpel, hier lag vroeger een dennenakker, met andere woorden een aanplant van Grove Den (*Pinus sylvestrus*).

Netjes aangeplant kort bijeen in rijen, een productiebos in wording, zoals er vlakbij in de gemeente Someren nu nog een aantal te zien zijn. Midden door dit inderdaad vierkant bos liep nog een pad, zodat het eigenlijk enkele vierkanten waren. Het huidige fietspad, langs het bankje en door het vliegdennen bosje, is er voor in de plaats gekomen. Er liep aansluitend op dit vroegere pad ook nog een min of meer begaanbaar karrespoor rechtstreeks aansluitend op een van de zandwegen door de Somerense (Lieropse) bossen. Hoe weet je dit zo zeker zal de lezer zich afvragen. Dus nu komt de "kleine geschiedenis van dit gebiedje":

In de oorlogsjaren en vlak daarna (1941 - 1947) was ik werkzaam thuis op de ouderlijke boerderij in Lierop. Deze huurboerderij was toen eigendom van de familie Van Alphen, dezelfde familie die toen -en nu nog steeds- eigenaar is van een aanzienlijk gedeelte van de Strabrechtse Heide. Ook al was er van natuurbescherming in die jaren nog nauwelijks sprake, wel bij onze huurbaas notaris Jens van Alphen uit Helmond. Door ons met enig ontzag "den Heer" genoemd. Hij, vanwege zijn ambt, goed bekend met kadaster etc., had vanaf 1933, toen hij zijn eerste aankoop deed, die heide met kleine stukjes tegelijk opgekocht van eigenaren die deze heide al lang niet meer gebruikten en soms nog nauwelijks op de hoogte waren van de ligging van hun eigendom. Jens van Alphen was toen al van mening dat de heide beschermd moest worden, open moest blijven en dat derhalve alle dennen op de heide gemist konden worden, zeker de aangeplante productiebossen. Wij, de familie Berkers, kregen dan ook carte blanche om op zijn heide alle dennen om te zagen. Dit was bij mijn vader (met enkele opgroeiende zonen) niet aan dovemans oren gezegd. In Lierop stookten de bakkers toen nog hun oven met mutserd (takkenbossen) en mijn vader zag die bijverdienste in de slappe wintermaanden wel zitten, om nog maar niet te spreken van weipalen, bonenpalen, ruitenhout, balken en allerlei ander geriefhout, allemaal verkoopbaar. Hij leverde zelfs aan de CHV in Veghel. Een echte doorn in het oog van Jens van Alphen was die dennenaanplant midden op de heide, het huidige "vierkant bos".

Dat moest zonder meer en als eerste weg. Zelfs mijn vader protesteerde, kijk uitdunnen zelfs rigoureuus uitdunnen was wat anders, maar helemaal omzagen van “zo’n schoon bos”, dat vond zelfs hij zonde. Niettemin we begonnen aan die klus die meerdere winters duurde, op een gegeven moment ook nog geholpen door een fikse bosbrand. Zo was schrijver dezes zelf betrokken bij de verdwijning van het “vierkant bos”. Het verhaal is echter niet af, want mijn vader vertelde dat hij op diezelfde plaats waar we nu aan het bomen rooien waren, in zijn jeugd jaren nog koren had gebonden, dat wil zeggen had meegeholpen aan de roggeoogst.

Op een kaart van circa 1900 vond ik het gebiedje aangegeven als akkerlandje.

De geschiedenis van het “vierkant bos” moet er dan als volgt uitzien:

Oorspronkelijk was het een heide in gebruik bij een particuliere eigenaar. Ergens na 1900, na de uitvinding van de kunstmest, raakte de heide in onbruik. De toenmalige eigenaar heeft de heide ontgonnen en er een akkerland van gemaakt. Gezien de grondsoort en de toenmalige landbouwmethoden alleen maar geschikt voor rogge- en haverteelt. Waarschijnlijk is hij al snel tot de ontdekking gekomen, misschien wel na enkele misoogsten, dat het stuk land zo ver van huis en met zo weinig opbrengst niet de moeite loonde. Daarom heeft hij er een dennenbos aangeplant.

In de veertiger jaren was die aanplant zo’n 15 à 20 jaren oud, dus is de voormalige graanakker zo rond 1920-1925 een dennenakker geworden. Dit dennenbos is tussen 1941 en 1947 weer verdwenen. Het enige wat rest, is de naam en ... een **berkenbos**. Het was vroeger gebruikelijk om vanwege het brandgevaar een dennenaanplant te omgeven met een berkensingel. De nakomelingen van die berkensingel ziet u nog steeds aan de zuidzijde van het verdwenen “vierkant bos”.

◀ Zo ziet het ‘vierkant bos’ er nu uit

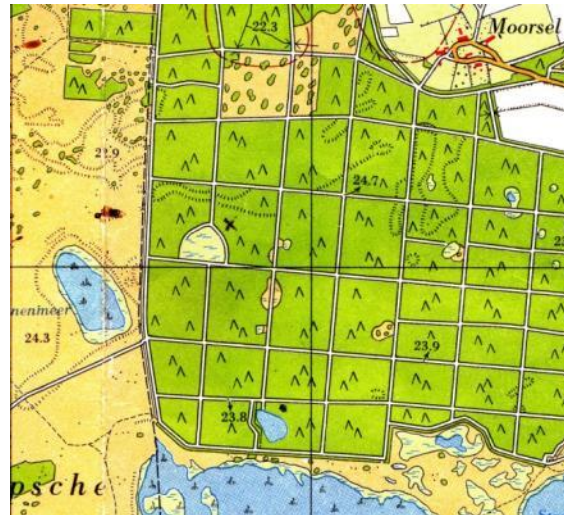
Nog een ‘weetje’: In de tijd dat wij daar houthakker speelden, stond midden op de hei, boven op een heuvel van verre zichtbaar een bunker. Hij was daar voor de oorlog ooit gebouwd als oefenbunker voor het leger. Na de oorlog was dat bouwsel dus een doorn in het oog van de natuurbeschermers. Men heeft er dus vakkundig een kuil voor gegraven en hem er in geduwd. De bunker is dus verdwenen, maar ook weer niet helemaal. **zie de foto** ➔

4. Het onderduikerskamp “Dennenlust” in Lierop

Staande bij het, hiervoor beschreven, “vierkant bos” op de Strabrechtse Heide zien we in oostelijke richting een bosrand. Het nu volgende verhaal gaat over deze Lieropse bossen waar in 1943-1944 een onderduikerskamp was gevestigd. Een mooie gelegenheid om na 60 jaar even stil te staan bij een niet alledaagse (tijdelijke) functie van dit bosgebied.

Een blik op de kaart maakt meteen duidelijk dat dit bosgebied vroeger deel heeft uitgemaakt van de Lieropse Heide, een heide- en vennengebied grenzend aan de Strabrechtse Heide. Het “dambordpatroon” van de wegen door het bos geeft aan: dit is een ontginning van de heide naar een dennenakker. De ontginning en bebossing begonnen circa 1910 en was in de dertiger jaren voltooid. Het gedeelte waarover ons verhaal gaat werd bebost tussen 1920 en 1930. In de oorlogsjaren was de aanplant circa 15 à 20 jaren en vormde een moeilijk doordringbaar dicht jong dennenbos.

X = plaats van het kamp

Bovendien heel afgelegen, ver van alle doorgaande wegen en zeer geschikt om er in het diepste geheim

een onderduikerskamp aan te leggen. De reden om onder te duiken kon velerlei zijn: Officieren van het Nederlandse leger die zo krijgsgevangenschap ontdoken; mensen die kans liepen opgepakt te worden voor gedwongen tewerkstelling in Duitsland; partizanen die bij gevangenneming een bijna zekere dood wachtte; of vliegtuigbemanningen waarvan het vliegtuig was neergeschoten, die zich per parachute wisten te redden en die wachtten op een gelegenheid om naar Engeland terug te keren. De geschiedenis van dit kamp is uitgebreid beschreven in o.a. “Lierop een beeld van een dorp”. Voor ons is van belang te weten dat er een kamp was, van circa 1943 tot aan de bevrijding in september 1944. Het houten “gebouw” was, volgens eigen waarneming van de auteur na de oorlog, zeer primitief. De wanden waren met stro dichtgemaakt en ook het dak was met stro gedekt en gecamoufleerd met groene dennentakken tegen waarneming vanuit de lucht. Het kreeg de naam “Dennenlust”. Er verbleven ongeveer 30 onderduikers en, voor kortere of langere tijd, circa 12 vliegeniers “op doorreis”. Op het laatst had men zelfs nog een zestal gevangenen. In de zomer van 1945 is het kamp bij een bosbrand tot de grond afgebrand. Alleen een stenen oventje bleef over. De resten van deze kookgelegenheid zijn tot op dit moment nog steeds te vinden in het bosgebied. De grote kei als aandenken is van veel latere datum.

De inwoners van Lierop waren niet op de hoogte van de activiteiten in het bos, al hadden velen wel het vermoeden dat er iets aan de hand was. Soms kwam jachtopziener Bussers wel eens aan de deur om aardappelen of rogge te vragen voor ‘een goed doel’. Men vroeg dan niet verder; je kon maar beter niets weten.

De vijand bleef onwetend en alles liep goed af, op één uitzondering na. Een Amerikaanse piloot, Frank Doucette, was bij de landing met zijn parachute gewond geraakt en niet mobiel genoeg om af te reizen. Bij een actie tijdens de bevrijding is hij gesneuveld. In Lierop is een monument voor hem opgericht en een straatnaam naar hem vernoemd.

5. De Bevrijding; Een historie

Deze keer niet een natuurgebied met een kleine historie, maar voor de afwisseling alleen historie, dit omdat in september 2014 de bevrijding van deze regio 70 jaar geleden is. Soms prijs ik me gelukkig dat ik de 2^e wereldoorlog bewust heb beleefd. Onrecht, gevaar en gebrek, scheidt ook saamhorigheid, opofferingsgezindheid en onbreekbare vriendschappen. Na een overweldiging volgt de bevrijding en het is haast niet voor te stellen hoe zo'n bevrijding voelt als je het daaraan voorafgaande niet meegemaakt hebt. Je kunt weer je mening zeggen zonder gevaar om in de gevangenis gegooid te worden of nog erger. Je leest op aanplakborden geen 'verordnungen' meer die afsluiten met de zin: "Op overtreding staat de doodstraf die direct standrechtelijk wordt uitgevoerd". Het zingen van het 'Wilhelmus' mocht ineens weer en ... dat hebben we gezongen zoals nooit tevoren en zoals nooit daarna!

Overweldiging.

Dit najaar (2014) is het in onze omgeving (Oost Brabant) 70 jaar geleden dat we door de toenmalige Geallieerden bevrijd werden van de Duitse overheersing. Die bevrijding mislukte voor een groot deel, want Arnhem was "Een brug te ver" en de rest van Nederland ging nog veel ellende tegemoet. Inmiddels zijn er steeds minder onder ons, die dit nog bewust hebben meegemaakt. Dus nog één keer het verhaal, als je wilt uit de eerste hand. Als we dan toch bezig zijn, waarom zouden we dan niet beginnen voor 1940.

31 augustus 1939, De verjaardag van koningin Wilhelmina; Koninginnedag. We wisten toen nog niet, dat het voorlopig de laatste dag met oranje strikjes op zou zijn. Ook toen organiseerden de scholen spelen voor de kinderen, zoals zaklopen, koekhapen en dergelijke. Ik herinner me nog dat ook de **Burgerwacht** (waarover in een latere bijdrage meer) een demonstratie gaf. Ze kwamen vanuit Asten naar Ommel gemarcheerd, stelden zich daar op in twee rijen tegenover elkaar en losten enkele saluutschoten. Burgemeester Wijnen was daarbij ook aanwezig, compleet met ambtsketen om. Hij zou vijf jaren later, samen met burgemeester Smulders uit Someren in opdracht van de bezetter worden vermoord.

In september 1939, nu dus 75 jaar geleden, ik was toen 11 jaar, brak de 2^e wereldoorlog uit. Aardrijkskunde en geschiedenis waren voor mij altijd een geliefd

onderwerp, maar kennelijk ook voor het toenmalige hoofd van de Sint Pieterschool in Ommel, meester van der Heijden, want we werden echt van dag tot dag op de hoogte gehouden. Het was een klein dorp en een kleine school met de drie hoogste klassen in één lokaal en de meester kon met gemak die drie klassen bedienen en had ook nog tijd om "hoofd van de school" te zijn.

Meestal begon 's morgens de les met een grote kaart van Europa voor de klas. De meester las vervolgens de voornaamste berichten uit de krant voor en wees de betreffende landen en plaatsen op de kaart aan, vertelde daarbij nog een aantal bijzonderheden en controleerde of we opgelet hadden. Daarmee was dan de

aardrijkskundeles voor die dag, voor drie klassen tegelijk, weer voorbij. Voor óns was dus 10 mei 1940 geen verrassing, wij waren gewaarschuwd.

In de weken daarvoor kwam er soms wel eens een vliegtuig laag overvliegen. In een tijd toen een auto nog een bezienswaardigheid was, een bijzondere gewaarwording. Soms kwam zelfs de "Hindenburg" overvliegen, een luchtschip, zeer groot en geruisloos en met dat rare "kruis" op de staart. In onze ogen zaten er massa's Duitse spionnen in.

Met de peellinie in de nabijheid waren er ook regelmatig soldaten te zien die manoeuvres hielden. Wij zagen dat vol belangstelling en ... speelden soldaatje. Maar ... dat zou spoedig veranderen.

Op de morgen van vrijdag 10 mei 1940 waren er al vroeg veel vliegtuigen in de lucht. Aangezien wij, naar school, een uur moesten lopen, vertrokken we ook die morgen om 8 uur naar school. Radio en krant waren bij ons onbekend, zodat men in het duister tastte omtrent de toestand. We kregen van thuis de opdracht om flink door te lopen en allemaal bij elkaar te blijven. Op school aangekomen werden we in een lokaal bijeengeroepen. De meester vertelde wat er aan de hand was. Met zijn allen moesten we toen staande het Wilhelmus zingen en mochten daarna weer naar huis. Voorlopig was de school gesloten. Na een week begon de school weer als voorheen, maar voordat we het Wilhelmus mochten zingen zouden we ruim 4 jaar verder zijn, boven de rivieren zelfs 5 jaar.

Intussen leerden we het geluid van fluitende kogels en het geluid van vallende bommen. Wij zagen vliegtuigen brandend uit de lucht vallen en leerden het herkennen van brandbommen en hoe we betrekkelijk gevaarloos konden omgaan met magnesium brandbommen, maar ook hoe zeer we op onze hoede moesten zijn voor fosforbommen en nog een groot aantal dingen die wel of niet mochten en wat er allemaal zeer gevaarlijk was, Zoals b.v. een oranje strikje dragen, of uit vliegtuigen gegooide strooibiljetten oprapen en bewaren. Hier een voorbeeld van een door mij 'veilig gesteld' strooibiljet:

Samen met buurtgenoten ruimde je puin van door bommen getroffen huizen, soms niet alleen hout en stenen maar ook een keer de rest van een omgekomen mens. De dood was nooit erg ver en gevaar was er altijd.

En toen 17 september 1944 de bevrijding!! Blijdschap alom, vlaggen, Engelse soldaten, schotse soldaten die bij een parade voor generaal Montgomery rokjes droegen!! Nooit geziene muziekinstrumenten die doedelzak genoemd werden. Later kwamen er Amerikanen, herkenbaar aan een ander soort helm. Maar er is nog een ander verhaal, want ruim 5 maanden lang was het front op minder dan 50 km afstand, aanvankelijk zelfs op gehooraafstand.

Bevrijding.

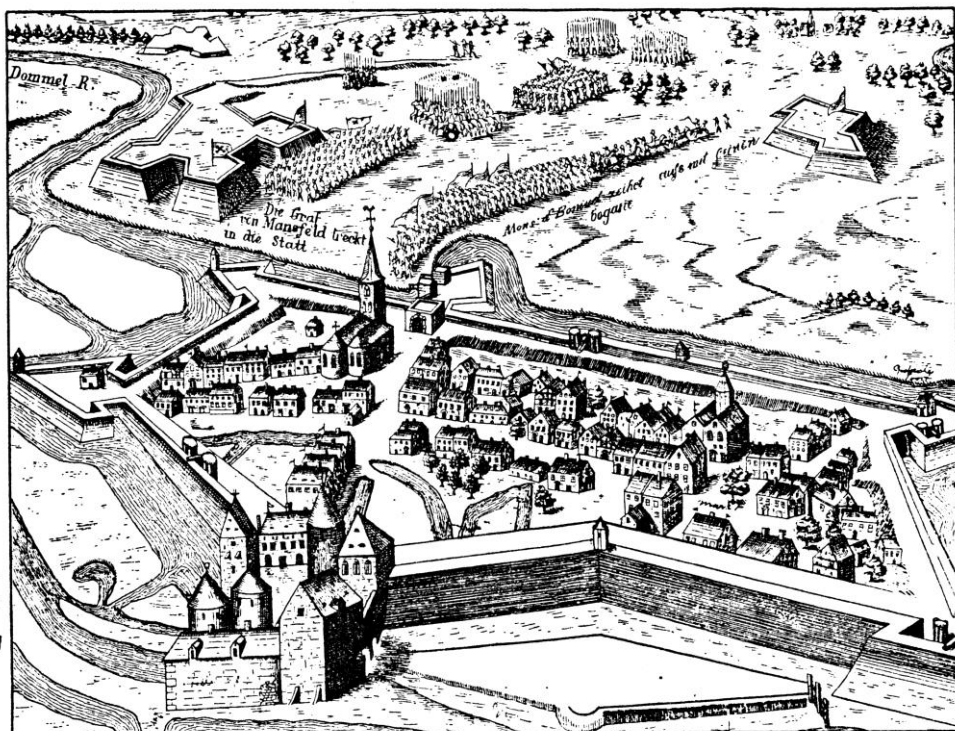
“... Vlak voor de strijd las majoor “Banger” King zijn soldaten voor uit Shakespear’s koningsdrama ... Voor velen zou dat het laatste contact met de beschaving zijn. ... Aan de bosrand stond soldaat Roebuck klaar tussen de infanteristen van het bataljon East Yorks ... over hun hoofden joegen granaten. ... Aan de andere zijde van het front, in een sparrenbos lag Feldwebel Heinz Weber in zijn schuttersspuit weggedoken. ... Even later kwam de pelotonscommandant met een bemoedigend woordje langs en verdween weer in het bos. ... Weber zou hem nooit meer terugzien. ... Toen Weber de eerste soldaten van de vijand zag, dacht hij: “Wat zien ze er keurig en fris uit”. ... Weber voelde ineens een vlijmende pijn en kon zich niet meer bewegen. ... Voor zijn ogen verscheen een sergeant met zijn geweer, ... “wat doet hij met die ouderwetse proppenschietter” dacht Weber, “maar mij krijgt hij er nog wel mee dood”. Toen hij werd weggedragen zag hij aan de bosrand het lijk van zijn Oberfeldwebel, die hij al een week had gemist. Hij herkende hem aan zijn uniform, want het lijk had geen hoofd meer! ... Het artillerievuur van de Duitse verdediging was zo zwaar dat de bevelhebber die terugkwam van een bezoek aan het Schots Black Watch Bataljon, gevraagd naar de toestand, alleen antwoordde: “John (de bataljonscommandant) heeft zijn helm opgezet!”. Alleen een Schot kon begrijpen dat het wel bar en boos moest zijn voor een Hooglander als hij, zijn Balmoral-baret zou verwisselen voor zoiets als een helm. ... Uit de bossen bij Baarlo kwam een verzetsgroep onder leiding van de Rotterdammer Paul Weemering (later een zeer bekende Heezenaar geworden) opgedoken en droeg 23 volslagen vervuilde en uitgemergelde Duitse soldaten aan de Schotten over. ... Geteisterd door ziekte en uitputting hadden deze “partizanen van Baarlo” een tocht vol gevaar achter de rug, die begon in Schijndel en daarna, door half Brabant en Limburg.” ... “In de Dennendijkse bossen in Asten gingen Schotten en Duitsers elkaar met pionierschoppen te lijf”.

Deze citaten uit het boek **“Slag in de Schaduw”** door A.Korthals Altes en N. in 't Veld, dat de bevrijding beschrijft van Oost Brabant en Noord Limburg, handelen over een bijna vergeten oorlog. Want hét nieuws van die dagen was de luchtlanding bij Arnhem, de inundatie van de Betuwe en Walcheren en de bloedige worsteling in Zeeland om de haven van Antwerpen bereikbaar te maken. Hét nieuws was ook het Duitse Ardennen Offensief met kerstmis 1944 en de lichte vorm van paniek of staat van alarm, die zelfs bij **“onze”** soldaten te merken was. Hét nieuws was later ook de Hongerwinter in het Noorden.

Toch was dit vergeten front voor ons het belangrijkste, want het had regelrecht te maken met ónze bevrijding. Maar ook wij die het van zo dichtbij meemaakten, hadden op dat moment geen weet van al wat hierboven geschreven is. Er kwamen geen kranten uit, en de radio, voor zover nog aanwezig, gaf alleen vaag en gecensureerd nieuws van de fronten. Wij moesten het doen met heel veel geruchten en met datgene wat we plaatselijk hoorden en zagen van soldaten, voor zover wij hun taal al begrepen. De realiteit voor mij was: Het zien van de eerste Engelse soldaten, die ons duidelijk maakten dat ze sigaretten tegen eieren wilden ruilen en die in een raar soort van boven open voertuigen op rupsbanden reden. Later noemden we dat *carriers*. Dat eerste rare kleine rupsvoertuigje lag een dag later wel op zijn kop in het water van de bermsloot langs de Zuidwillemsvaart; van de weg af geschoten door de Duitsers; de soldaten zaten er nog in, maar het was er vreemd stil. Het was ook: Vliegtuigen waarvoor we wegdedden in sloten, omdat ze volgens ons schoten op alles wat bewoog, of vliegtuigen die zelf werden aangeschoten en brandend uit de hemel vielen.

Het was ook: Mensen die midden in de nacht, volledig overstuur aan de deur klopten om onderdak, op de vlucht uit een brandend dorp voor een Duitse tegenaanval in de Peel. Mensen uit de Betuwe en uit Venray, die in een handtas de geredde bezittingen van hun gezin meevoerden. Wekenlang met z'n dertigen slapen op stro op de grond in twee vertrekken op onze boerderij. Voor mij was het ook het eerste spontaan in het openbaar gezongen Wilhelmus. Het zou nadien nooit meer zo mooi klinken, maar de ontroering is gebleven.

Tot slot was er ook nog het verhaal van die soldaat: Na enkele weken aan het front mocht hij samen met zijn onderdeel in ons dorp komen uitrusten en hij zat 's avonds altijd stil een pijpje te roken. Zijn uniform was vuil en gescheurd en hij kreeg een nieuw. Ik mocht als aandenken het embleem van het 2^e Britse Leger dat nog heel was van zijn oude uniform halen. Het is hierbij afgebeeld. Hij wees op de kaart aan waar hij vandaan kwam; Hastings aan de Engelse zuidkust. Op een dag moesten ze plotseling in grote haast weer vertrekken. Ook hem hebben we nooit meer teruggezien. Kom ik in deze omgeving op een Engels oorlogskerkhof, dan kijk ik altijd of er iemand uit Hastings begraven ligt.

● Een uit 1585 daterende kaart van Eindhoven, die duidelijk aangeeft dat de toenmalige grachtengordel nagenoeg gelijk is aan de huidige binnenring. Binnen de gordel zijn onder meer de Markt, Rechtstraat, Stratums-eind en Ten Hagestraat/Kerkstraat herkenbaar.

oorlog is van alle tijden: 1585, De Graaf van Mansfeld trekt in die stad Eindhoven

6. Het Rond Venneke

Vandaag iets verder terug in de historie, door middel van een verhaal over één zeer speciaal ven.

Vennen zijn in de gemeente Heeze-Leende en omgeving geen zeldzaamheid. Tel je alleen al de vennen in onze omgeving die in het verleden een naam hebben gekregen, dan kom je al gauw aan ruim 30 namen die verwijzen naar nog bestaande of voormalige vennen.

De vennen lijken in bepaalde opzichten op elkaar. Ze zijn oorspronkelijk en meestal nu nog voedselarm, zeer ondiep en staan, op enkele uitzonderingen na, niet in verbinding met het grondwater. Het ontstaan danken ze aan de wind die ooit, vlak na de laatste ijstijd, vrij spel had op de zandvlakten. Soms zijn het uitwaingslaagten, soms oude smeltwaterbeddingen die weer gedeeltelijk zijn dichtgestoven. In het laatste geval zie je dan soms een hele rij vennen in een rijtje achter elkaar liggen. Verder is nodig, om een ven te laten ontstaan, een harde voor water moeilijk doordringbare laag in de ondergrond en natuurlijk regenwater

Er is één ven in onze omgeving dat een andere levensgeschiedenis heeft en daar gaat dit verhaal over; het zo genaamd Rond Venneke in de zuidoosthoek van de Strabrechtse Heide, nabij de Hoenderboompaal.

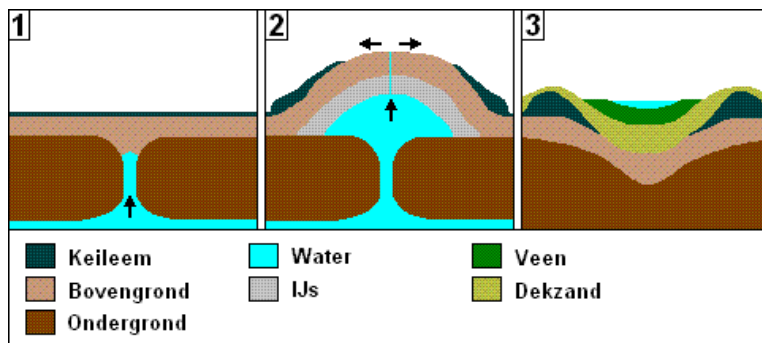
Het Rond Venneke. Ontstaansgeschiedenis.

Eerst iets over de ijstijden. In een ijstijd is de gemiddelde temperatuur zo laag dat de bevroren ondergrond en het in de winter gevormde ijs, in de zomer niet meer geheel kan dooien. Langzaam maar zeker treedt dan de permafrost in d.w.z. de ondergrond is permanent bevroren. Het land wordt met een laag ijs bedekt, het eerst in het Noorden en langzaam schuift die ijslaag Zuidwaarts. Niet iedere ijstijd duurt even lang en is even koud. Men denkt dat er miljoenen jaren geleden een ijstijd geweest is waarbij de gehele aarde bevroren was. We weten zeker dat in de voorlaatste ijstijd (200.000 tot 120.000 jaren geleden) Nederland tot aan de lijn Haarlem - Nijmegen met een dikke laag ijs bedekt was. Door die gletsjers zijn de heuvelruggen ontstaan van de Veluwe, Salland, Gooi, Nijmegen enz. Dat is ook de reden dat de grote rivieren die oorspronkelijk noordwaarts liepen, gedwongen werden om voor die ijswand, van 250 meter dikte, naar het westen af te buigen, zoals ze dat nu nog steeds doen. De zeespiegel lag 150 meter lager en de Noordzee lag droog, bestond nog niet. In de laatste ijstijd (70.000 tot circa 12.000 jaar geleden) kwam het ijs niet zo ver, maar wel was er weer permafrost. Hoe het in een volgende ijstijd zal gaan en wanneer die zal beginnen, is een zeer interessante vraag!

We gaan terug in de tijd, zo'n twaalfduizend jaren. De laatste ijstijd was net voorbij en langzaamaan begon het land dat veel later Brabant genoemd zou worden te ontwaken uit een lange winterslaap. We zouden kunnen zeggen dat het huidige landschap zoals dat nu nog op de Strabrechtse Heide (eigenlijk één groot openlucht landschapmuseum) te zien is voor de dag kwam.

Het land werd langzaam maar zeker bedekt met een oerbos dat veel later weer door de mens is gebruikt, of beter gezegd verbruikt. Hierdoor kon de heide ontstaan. De mens leerde die heide weer ten zijnen nutte te maken en zo bleef de heide in stand. Veel belangrijker: het landschap bleef nagenoeg ongerept in stand. En dit terwijl het grootste gedeelte van ons land inmiddels wel een of meerdere keren op de schop geweest is. Op de Strabrechtse Heide is de landschapsgeschiedenis terug te lezen, door de huidige verschijningsvorm, door de ongerepte geologische grondlagen, door de pollen die in de grondlagen aanwezig zijn en door archeologische artefacten.

Een van die geologische verschijnselen is het "Rond Venneke" een Pingoruïne. De

naam Pingo komt uit de taal van de Eskimo's en betekent heuveltje. In de huidige poolgebieden zijn, zolang het nog duurt, Pingo's te zien. Een pingo kan ontstaan in gebieden met permafrost. Het grondwater onder die bevroren laag kan geen kant uit en staat onder

druk. Komt er nu een scheur in de bovenlaag, dan kan daardoor kwelwater naar boven geperst worden dat natuurlijk meteen befrist. Hierdoor kan in de loop van duizenden jaren een ondergrondse ijslens ontstaan die de bovenlaag omhoog drukt en de Pingo is geboren. oorspronkelijk was het "rond venneke" dus een "rond heuveltje". Vlak daarbij is nog een archeologische vindplaats. Misschien hebben die mensen het wel 'ronde heuvel' genoemd?

Toen zo'n 12.000 jaar geleden de definitieve dooi intrad, schoof langzaam maar zeker de grondbedekking van de ijslens af en vormde er een kleine ringwal omheen. Uiteindelijk dooide ook de ijslens en kwam er een diepe poel, tot in het centrum ruim 3 meter diep, voor in de plaats. Die poel is in de loop der tijden grotendeels opgevuld met plantenresten en ingestoven zand, zodat de bodem nu bestaat uit een veenlaag. Door het veen en de daarin aanwezige pollen is een pingoruïne een waar klimaatarchief van de na-ijstijd en men kan de geschiedenis van de plantengroei daarin reconstrueren.

De geschiedenis ligt onder dit wateroppervlak verborgen

7. Een stukje Lierop in Heeze?

Dat de titel van dit verhaal in vragende vorm staat, wil zeggen dat er om volledige zekerheid te krijgen nog meer onderzoek nodig is. Het kan echter ook zijn, dat meer zekerheid nooit meer te krijgen is omdat simpelweg de stukken ontbreken en/of verloren zijn gegaan. Het zou dan toch zonde zijn om de bezoeker van het hierna te noemen natuurgebied deze kleine historie te onthouden.

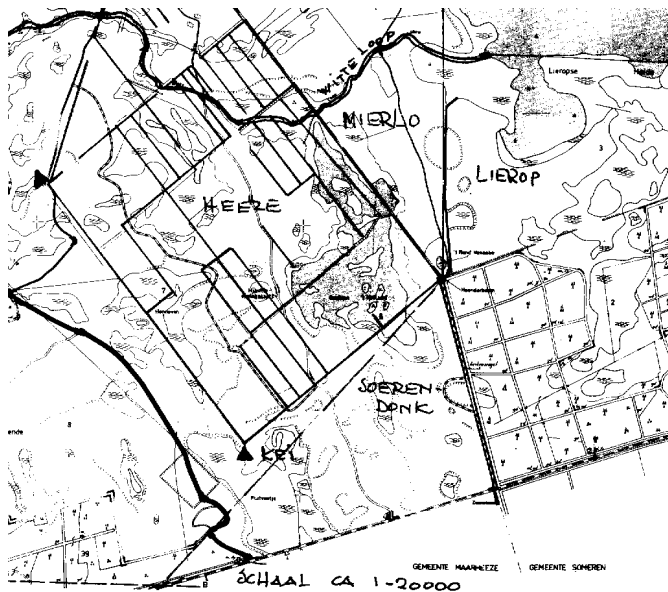
Het natuurgebied dat we bedoelen is de oostgrens van de Strabrechtse Heide in de buurt van de Hoenderboompaal, die op bovenstaande foto te zien is.

Een prachtig gebied gelegen midden in de heide met in de omgeving een afwisseling van allerlei biotopen van hoge natuurhistorische waarde, een gebied met een geheel eigen wat mysterieus karakter, dat eigen is aan grensgebieden. We noemen enkele bijzonderheden die meer dan de moeite waard zijn. Het Beuven, een heideven van circa 60 hectare en daarmee het grootste heideven van Nederland en misschien wel van Europa. Een ven bijzonder rijk aan watervogels, zowel broedvogels als passanten. De vogelkijkhut aan de oever van het ven wordt door wandelaars en fietsers graag bezocht. Niet zo bekend, maar toch vlakbij “Hoenderboom” een archeologische vindplaats. Een typisch klein ven, het “Rond Venneke” een pingoruïne die we al apart hebben beschreven. De Hoenderboompaal, een grenspaal op het raakpunt van 5 voormalige gemeenten en zoals iedere grens, of het nu een paal, rivier of andere aanduiding is, een gebied dat vraagt om een verklaring. We vinden er nog een ven met de naam Grafven, een naam die op zich al vragen oproept, wat nog versterkt wordt door vooral in droge tijden goed in het ven zichtbare afscheidingen waardoor het lijkt op onder water gelopen percelen. Dit alles levert een grote afwisseling in het gebied op met allerlei flora en fauna. Je komt er nooit uitgekeken. Wat de natuur betreft dus een aanrader. Het gebied is per fiets en te voet goed bereikbaar. Dat is wel eens anders geweest. In mijn jeugd jaren was het nagenoeg onbereikbaar. Dat weet ik omdat ik daar in de jaren 41 t/m 49 vaak bomen gerooid heb, in opdracht c.q. met toestemming van de eigenaars, de familie van Alphen. Het grootste probleem kwam, als je het gerooid hout op moest halen. Dan was het nodig om eerst met zaag en schop het karrespoor, of wat er van over was, weer enigszins berijdbaar te maken. Meestal was je de eerste bezoeker na tientallen jaren. Het was een volledig verlaten gebied dat woeste grond genoemd werd. Natuurlijk is dat niet altijd zo geweest. Voor 1900 toen de heide nog gebruikt werd gonsde het er in sommige delen van het jaar van activiteit. Er werd heide gemaaid en geplagd. (Mijn vader zei ooit: je kon de beste boeren kennen; die hadden de grootste heiberg) Er werden bijenkorven geplaatst en turf, of wat daar voor door moest gaan, gestoken in de vennen en andere moerassige laagten. Misschien is het grafven wel ontstaan door het afgraven van turf, dus een gegraven ven? De heide was volledig opgenomen in de economie van die tijd. Het was een gebied waar alleen maar iets gehaald werd en daardoor bleef de grond arm en de heide in stand.

Bovendien was er in de vroegere heide behoorlijk veel verkeer met paard en kar. De kortste verbindingen tussen de dorpen waren de zandwegen over de heide. Ons huidige verharde wegennet bestond nog niet. Na 1900 verstomde al dat gedruis en het werd stil, doodstil in dit gebied; alleen nog bezocht door jagers, stropers en smokkelaars. Voor de nu volgende kleine historie hebben we dankbaar gebruik kunnen maken van allerlei bronnen. (Bronvermelding achter in deze bundel)

Hoenderboom.

Het grenspunt Hoenderboom was een vijfdorpen punt. Hier paalden de gemeenten Heeze, Mierlo, Lierop, Someren en het kerkdorp Sterksel.

Sterksel was (oorspronkelijk bezit van de Heren van Heeze) vanaf 1172 tot in de Franse tijd een zelfstandig gebied dat aan de abdij van Averbode behoorde. Later (1802) maakte Sterksel deel uit van de gemeente Soerendonk en in 1925 samen met Soerendonk van de gemeente Maarheeze. In 1935 werd Lierop bij Someren gevoegd. Tot slot, na de laatste gemeentelijke herindeling in 1997 kwam Sterksel weer terug bij Heeze en is Hoenderboom alleen nog maar een punt, op een flauwe bocht in de overigens kaarsrechte grens tussen de gemeenten

Someren en Heeze-Leende. Die kaarsrechte grenzen zie je overal in Brabant waar de vroeger vastgestelde dorpsgrenzen door onbewoonde gebieden liepen. Men trok een denkbeeldige rechte lijn tussen in het landschap opvallende punten, zoals een boom of een voor dat doel opgerichte paal of staak. Soms richtte men zich op een kerktoren in de verte tot een bepaald punt in het terrein. In 1172 wordt Hoenderboom (Ook Honreboom, Hoenreboom, Hoenrepael genoemd) al genoemd als Herbertus heer van Heeze het goed Stercksel verkoopt aan de abdij van Averbode. Uit een uitvoerige acte volgt hier een klein citaat in tegenwoordig Nederlands: *“Ik, Herbertus bij de gratie Gods Heer van Heezeverkoop mijn allodium hetwelk Sterksel genoemd wordt aan(de grenspunten worden genoemd)en van Honreboom tot de scheiding genaamd ‘t Schoorsken”* etc. etc.

In bovengenoemd citaat wordt dus het gedeelte van de grens beschreven tussen Sterksel en Heeze; een rechte lijn van Hoenderboom tot aan het brugje (scorecken) op Euvelwegen. (De bekende toneelzaal van Kempenhaeghe dankt hieraan de naam) Een kaarsrechte lijn, ook nu nog ten Noorden van de Vlaamseweg te zien als scheiding tussen ontginning en bos. Zeker is, dat Hoenderboom al in de middeleeuwen een alom bekend punt was. Maar weinig historische punten in het landschap zijn zo vaak genoemd in allerlei akten en protocollen.

(Op bovenstaande kaart zijn ook de “perceel aanduidingen” te zien. Bedoeld is de rechthoek, waar middenin de naam Heeze staat.)

Een stukje Lierop in Heeze

Op de kaart van Hendrik Verhees uit 1794, waarvan hier een klein gedeelte weergegeven, staat op het Heezer grondgebied ten westen van de grens met Mierlo de aantekening: "Alhier heeft Lierop 't gebruik der heide voor een Chijns".

In de Historische Atlas van Noord-Brabant, blad 692, verkend in 1897, wordt het grafven en de noordelijk daarvan gelegen heide in de gemeente Mierlo, "Lieropse Heide" genoemd, terwijl het grote oppervlak heide in de gemeente Lierop op die kaart geen naam heeft. Een

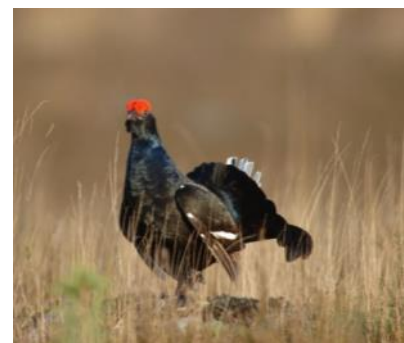
bevestiging van het voorgaande ?

Het vermoeden is dus gewettigd dat vroeger de inwoners van Lierop rechten hadden op een stuk heide dat op Heezer grondgebied lag.

Er is echter mogelijk nog meer aan de hand. In 1328 gaf Hertog Jan II van Brabant de gemene (is gemeenschappelijke) gronden van Lierop aan de inwoners. Hij deed dat niet voor niets, want ze moesten er behoorlijk voor betalen. Interessant is de beschrijving van de grens. In dit gebied liep die van Hoenderboemspale naar Scorkene (op Euvelwegen) en vandaar naar de Bullingsberg. De Bulsberg bestaat nog steeds en moeten we zoeken in de NO hoek van de heide in de buurt van "De Blauwe Kei", tussen Lierop en Mierlo, grenzend aan de huidige autosnelweg A67.

In dat geval hoorde vroeger nog een flink stuk heide meer bij Lierop. De lijnpatronen die je op de vorige bladzijde op de kaart ziet, vallen dan volledig binnen Lierop. Of het waar is en hoe het daarna dan weer bij Heeze gekomen is een onbeantwoorde vraag, evenals de vraag of de aantekening van Hendrik Verhees op zijn kaart daar toch wat mee te maken heeft. Opheldering van deze vraag zal er misschien nooit meer komen, maar het is vermoedelijk zo, dat de naam Lieropse heide voor een gedeelte van Heeze wel terecht was.

Het Korhoen, een vroegere bewoner van de hei

8. De Schietberg

Hele generaties Heezenaren hebben het in het alom bekende volkslied “De Parel van Brabant” bezongen: “De Rielloop, de Schietberg en de Uitkijktoren”.

De uitkijktoren (brandtoren in de Sandermannen) is al jaren geleden verdwenen, de Rielloop is er nog steeds en niet onbekend in Heeze, maar hoe zit dat nu met die Schietberg? Denk niet geachte lezer aan een berg, zelfs niet aan een heuvel, meer aan een wat uit de kluiten gegroeide zandhoop waar hier en daar zelfs nog een stukje lood te vinden is. Het is de benaming van een gebiedje op de Strabrechtse Heide.

zie de foto hiernaast ➔

Als je vanuit de Herbertusbossen richting Strabrechtse Heide wandelt, passeer je op

een gegeven moment een eenvoudig houten brugje (zonder leuning) over de Rielloop. Zo gauw je dan na ongeveer 100 meter het open gebied van de Strabrechtse Heide in zicht hebt, kijk naar rechts. Dat gebied heet de Schietberg. Op de folder van het Staatsbosbeheer staat de naam vermeld.

Het gebied heeft de naam niet zomaar gekregen. Er werd daar met scherp geschoten. Voor de veiligheid in de omgeving was er dan een flinke hoop zand nodig om de kogels op te vangen; dat was de schietberg.

Voor de historie moeten we terug naar de eerste helft van de vorige eeuw, nog voor de 2^e wereldoorlog. Na de 1^e wereldoorlog braken er in veel landen opstanden uit. In Nederland mislukte de socialistische revolutie, geleid door Pieter Jelles Troelstra. Maar de schrik zat er toch goed in. Dat was de reden dat er in vele gemeenten milities van gezagsgetrouwe burgers ontstonden die in tijd van nood de regering te hulp konden komen. Deze moesten kunnen oefenen en daarvoor waren er, ook in onze omgeving in vele gemeenten “schietbergen” nodig.

De **Burgerwacht**, in Heeze opgericht circa 1919, bestond uit gewapende burgers,

belast met handhaving van orde en wettig gezag die eventueel op het leger konden steunen, dus een soort hulppolitie. Verder had men ook nog de **Bijzondere Vrijwillige Landstorm** meer landelijk georganiseerd vanaf 1913. De B.V.L. bestond uit dienstplichtigen die al voor hun oproeping gingen oefenen en dat ook na het afzwaaien bleven doen, met als doel eventueel herstel van openbare orde en rust.

Op de foto (sorry voor de slechte kwaliteit) “Dad’s Army”, De vooroorlogse Burgerwacht van Heeze.

Als tegenprestatie hoefden de leden van de BVL korter in werkelijke dienst. In Heeze werd in 1933 een Landstormdag gehouden. Speurend in oude kranten, vond ik in de Eindhovensche en Meijerijsche Courant van 26 januari 1935 een mededeling van een vergadering van de Bijzondere Vrijwillige Landstorm Heeze. Er was in Heeze ook nog een Scherpschutters-vereniging "Michiel de Ruyter". Zij organiseerden op 21 juli 1935 een "Groot Internationaal Concours". Uit welke landen de deelnemers kwamen vermeldt de historie niet. In 1940 zijn al deze clubs door de Duitsers opgeheven (verboden) en nooit meer heropgericht.

Het volledige onderschrift bij de foto op de vorige bladzijde:

"De Bijzondere Vrijwillige Landstorm of de schietvereniging? Met vaandel Jan Looymans. Daar achter van links naar rechts: Frans Maas en Godefridus van de Paal. De andere personen zijn niet herkend".

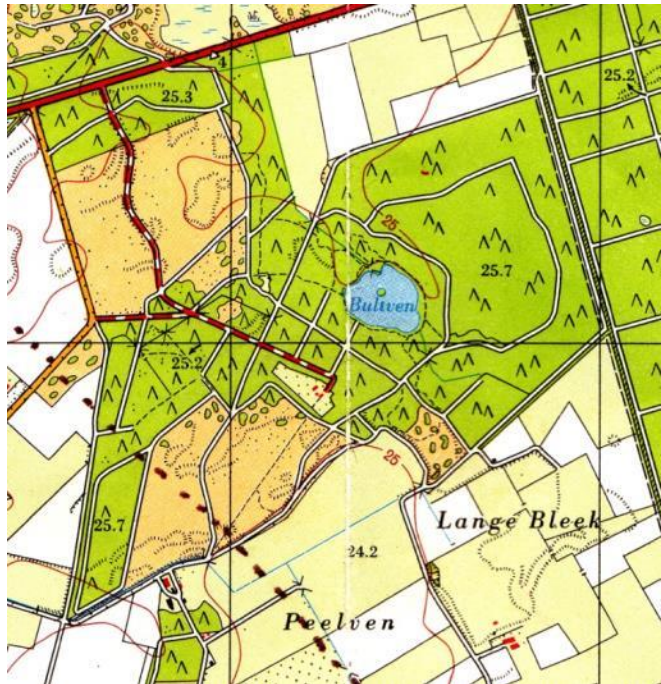

De Schietberg

9. De Lange Bleek

Een natuurgebied in beheer bij Het Brabants Landschap. Een gebied met veel afwisseling. Enkele heidevelden, diverse bosgebieden met toch weer veel afwisseling daarin. Ook allerlei gradiënten van hoog naar laag, van voedselrijk naar voedselarm. Een mooie heuvelachtige overgang naar het Peelven enzovoort.

Niet te vergeten een prachtig ven met daar middenin weer een eilandje. Een aantal oude wandelpaden, die hier en daar wat moeilijk zijn terug te vinden completeren het geheel.

Het ven is bekend onder de namen Bultven en/of Eliasven. Midden in het gebied kunt u nog de funderingsresten van een gebouw aantreffen en wat struiken die je in dit landschap niet zou verwachten. Dit laatste heeft met een “geschiedenis” van het gebied te maken en daar gaat het in dit artikeltje over. Voor de oorlog was dit gebied eigendom (geheel of gedeeltelijk) van de Eindhovense fabrikantenfamilie Elias, een joodse familie. Midden in het gebied stond een prachtige villa die hier staat afgebeeld.

Villa Elias, die in de oorlog in brand gestoken werd.

Toen op 10 mei 1940 de Duitsers ons land onder de voet liepen en de 5 jaar durende bezetting en onderdrukking een aanvang nam, was deze familie al naar Amerika vertrokken en hadden daarmee vermoedelijk hun leven gered. De villa is door de Duitsers in beslag genomen en later, in 1944, door het verzet in brand gestoken. De Duitsers hebben de ouders nooit kunnen achterhalen. Waarvoor de villa gebruikt werd, is niet duidelijk, maar wel is zeker dat in Sterksel ook Providentia in 1942 is gevorderd en dat er z.g. Hitlerjugend gezeten heeft.

Midden over het heidegebied tussen de voormalige villa en de provinciale weg is ook nog een met puin hal verharde toegangsweg zichtbaar. Het verhaal gaat dat dit puin afkomstig is van de door een bombardement verwoeste Demer in Eindhoven. Bij de ingang van het gebied in de bocht van de Vlaamseweg staat een monumentje. In mei 1940 zijn daar drie Nederlandse soldaten gesneuveld en ter plekke begraven. Het heeft tot ver na de oorlog geduurd voordat die soldaten door hun familie thuis zijn herbegraven en tot die tijd stonden er op die graven drie eenvoudige houten kruisen. Schrijver dezes heeft ze in ieder geval nog in 1949 daar zien staan.

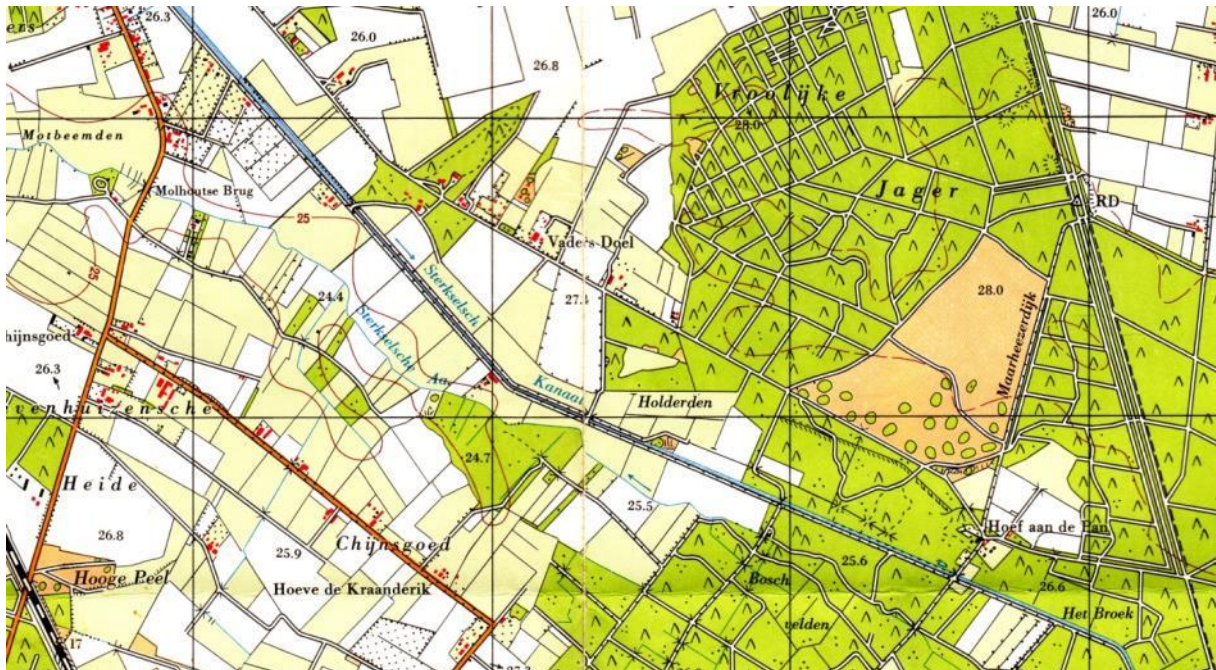

Het Bultven of Eliasven

10. Cijnsgoederen

Het Cijnsgoed

In sommige “kleine geschiedenisjes” zit veel natuur en weinig historie; in andere weinig natuur en meer historie en soms is de balans in evenwicht. Het hangt af van het gebied. Het gebied dat wij nu op het oog hebben is buitengebied en als zodanig speelt de natuur een rol, maar we zouden kunnen zeggen “niet de hoofdrol”, de natuur aldaar is ondergeschikt gemaakt aan de (landbouw)cultuur. Het is al zeer lang boerenland. Het gebied maakte rond 1900 deel uit van een aaneengesloten heide: genoemd Euvelwegense heide, Oosterikse heide, Zevenhuizense heide en het Cijnsgoed. Daar sloot dan de Somerense en Strabrechtse heide weer op aan, overgaande in het Peelgebied. Een immens groot natuurlandschap ten oosten van Heeze en Leende. Hoewel de naam heide soms bleef bestaan (ons gehucht Heike bijvoorbeeld) is het bekend dat de meeste heiden, op hier en daar een restant na, zijn ontgonnen. In verband met de reconstructie is het Cijnsgoed nu aangewezen als landbouwontwikkelingsgebied, wat (kort door de bocht) wil zeggen dat in de toekomst hier alle ontwikkelingen ondergeschikt zijn aan de landbouw, je zou ook kunnen zeggen de landbouw kan hier zijn gang gaan. al gelden natuurlijk ook hier wettelijke regelingen.

Wat heeft dit dan met natuur en milieu te maken? Meer dan je denkt. Het gebied grenst aan een aantal natuurgebieden, zoals “de Pan”. Vanuit de randen van die gebieden heeft de wandelaar er uitzicht op en vraagt zich misschien af, waarom zo’n middeleeuwse naam voor dit gebied. Het grenst ook (ligt in ieder geval dichtbij) de bebouwde kom van Maarheeze en de inwoners aldaar volgen met meer dan gewone interesse de gang van zaken in het Cijnsgoed en hebben daarin vooral oog voor het milieu. Gebieden die aan elkaar grenzen, beïnvloeden elkaar of je dat nu wilt of niet en daarom spelen natuur en milieu maar ook de landbouw economie in het gebied een rol.

In een land dat van “polderen” houdt moet dit een uitdaging zijn. Tot zover de natuur.

De historie

Als je oude kaarten bekijkt, zie je dat de zuidgrens van Sterksel gevormd wordt door de Sterkselse Aa. Daaronder zie je dat de gemeente Leende ten zuiden van Sterksel een uitloper vormt, een behoorlijke afstand naar het oosten. Dit is het Chijnsgoed ofwel Cijnsgoed. De laatste naam gebruiken we. Overigens werd het grootste deel van het Cijnsgoed in 1925 bij Maarheeze gevoegd, tegelijk met Sterksel dat vanaf 1810 samen met Soerendonk en Gastel een zelfstandige gemeente was geweest.

Wat is een Cijnsgoed?

Ooit was de Heer van Heeze eigenaar van de zogenaamde woeste gronden. Tegen betaling kregen inwoners toestemming om die woeste grond te gebruiken voor allerlei zaken, zoals plaggen of turf steken, hei maaien of schapen houden, hout kappen, zand afgraven enz., maar soms gaf een Heer in de middeleeuwen een bepaald stuk woeste grond aan de inwoners van bepaalde gehuchten, niet in huur, maar voor eeuwig in gebruik tegen de betaling van een jaarlijkse cijns. Een soort eigendom, maar ook weer niet helemaal.

Zo gaf een Heer van "Heeze, Leende en de Zes Gehugten" een stuk heide in gebruik aan de inwoners van enkele gehuchten in Leende en een gehucht in Heeze, dit tegen betaling van een eeuwigdurende jaarlijkse vergoeding, ofwel een Cijns. Het Cijnsgoed van Oosterik en Boshoven (met ook nog rechten van kleinere omvang voor de Leenderstraat) in Leende en de Ven in Heeze was geboren. Men zou ook kunnen zeggen, men werd gezamenlijk eigenaar en erkende door de betaling van de cijns de rechten van de Heer die in een ver verleden de grond overdroeg.

De Franse revolutie zorgde ook in onze landen voor de nodige veranderingen. Alle heerlijke rechten werden afgeschaft. We noemen er een paar: het cijnsrecht, het tiendrecht, het jachtrecht, het windrecht en nog een aantal andere. Enkele rechten zoals het jachtrecht werden later door Koning Willem I hersteld als zakelijk recht. Door de afschaffing van de heerlijke rechten voelde de bevolking zich niet meer gebonden en alles stond ter discussie en natuurlijk bood de adel weerstand. Voor dat het tiendrecht tot het verleden behoorde kwam het in Heeze en Leende nog tot een echte volksopstand waar de marechaussee aan te pas kwam. U kunt hierover uitgebreid lezen in "Heemkronyk", het kwartaalblad van de Heemkunderkring Heeze e.o.. In 1923 werd het jachtrecht afgeschaft, het laatste recht uit de middeleeuwen. Maar jarenlang werden er nog processen gevoerd over de hoogte van de afkoopsom. Toen in Heeze de wijk Weibossen van de grond kwam lagen er in de buurt van het tegenwoordige Nicasiushuis nog steeds de restanten van de windmolen waar de Heezenaren voorheen hun graan moesten laten malen. Ook in Leende is nog de plaats aan te wijzen waar de Heimolens gestaan heeft. Beide molens waren eigendom van de Heer, die het windrecht bezat.

Hoe ging het verder met het Cijnsgoed. Er moest nog héél veel water door de Leender Aa vloeien, maar zeer kort samengevat ging het als volgt: Door de afschaffing van de heerlijke rechten kwam ook aan het Cijnsrecht een einde. Dat wil zeggen de boeren die de heide mochten gebruiken werden in feite met zijn allen echt eigenaar van het Cijnsgoed. De inwoners van de Ven hebben op een gegeven moment afstand gedaan van hun recht. De Leendenaren van Oosterik, Boshoven en de Leenderstraat hielden hun poot stijf tot op heden kunnen we wel zeggen.

Toen de heide haar functie in het landbouwbedrijf verloor hebben ze het Cijnsgoed 'na veel vijven en zessen' verkocht en het geld belegd. Tot op heden wordt in Leende ieder jaar de rente (het cijnsgeld genoemd) uitbetaald aan de rechthebbenden van

de afdeling Leenderstraat en de afdeling Oosterikkerstraat. Rechthebbende is ieder hoofd van een gezin dat daar een bepaalde tijd woont.

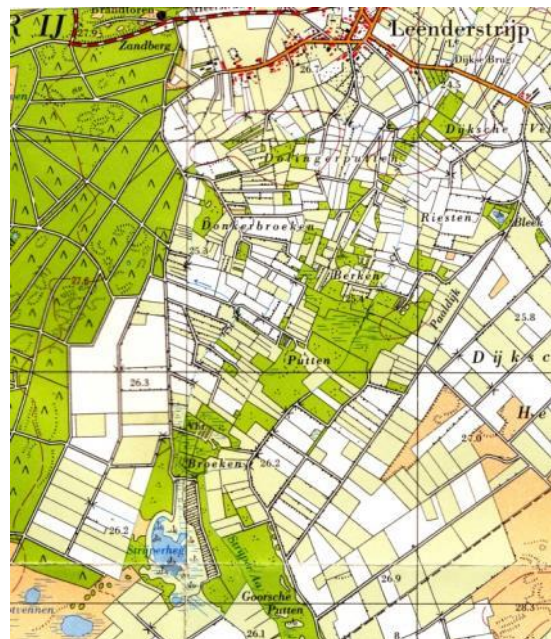
Zo zien we dus dat de tegenwoordige inwoners (wat kort door de bocht) het geld terugontvangen, dat hun voorouders destijds betaalden. Al met al een unieke situatie in Nederland, waard om te behouden, niet vanwege de opbrengst, maar wel vanwege het unieke. En ... dus toch nog een overblijfsel uit de Middeleeuwen.

De Strijperheg

De Strijperheg was een cijnsgoed van de inwoners van Leenderstrijp. Het was een moeras, gevuld met laagveen, waar de inwoners van "Streep" hun brandstof haalden. In 1928 hebben de inwoners van Leenderstrijp "De Heg" verkocht aan de gemeente en ze kregen daarvoor de harde weg van Leende naar Strijp terug. Op dit moment is de Heg een prachtig natuurgebied, mede door de waterplas in het midden die ontstaan is door de turfwinning in het verleden. In de jaren tussen 1940 en 1945 gaf de gemeente Leende, in verband met de brandstofschaarste, nog toestemming voor het winnen van turf.

De belangrijkste ontdekking van de mensheid was ongetwijfeld het maken en gebruiken van vuur. Na hout was turf eeuwenlang een belangrijke energiebron. Bij turf denken we vooral aan de grote veengebieden, met als voorbeeld in deze omgeving **De Peel**. Toch is op vele plaatsen turf gegraven wat blijkt uit de namen: Peelven, Turfven, Brandven, Huisven, Dolinger Putten, Berken- en Goorse Putten enz. In mijn jeugd jaren heb ik meegewerkt aan het turfsteken in De Peel, maar ook turf gebaggerd in turfputten langs de Aa in Stipdonk. Er waren dus twee manieren van turfwinning:

- **Steken.** De turven werden kant-en-klaar op maat uit het veen gestoken. Op de rand van de kuil stond de vanger klaar om de omhoog gegooiden turven op te vangen en met een speciale lange smalle peelkruiwagen de natte turven naar het droogveld te rijden, waar ze voorzichtig op hun smalle kant tegen elkaar werden gestulpt voor de eerste droging. Na een aantal weken werd de turf opgewerkt eerst in lange rijen en afhankelijk van het droogproces kwamen ze uiteindelijk op 'stoeken' (torentjes) of op 'halve manen', waarin de turven losjes met tussenruimte werden gestapeld, zodanig dat de wind vrij spel had.
- **Baggeren.** Ook wel 'moeren' genoemd. Het natte veen werd met een schop uit de put geschept, of er met een beugel uitgetrokken. Dit was een zwaar en smerig werk. De natte bagger werd langs de put in een laag uitgespreid en aangestampt tot een egale massa. Na enkele dagen natgehouden te zijn ter voorkoming van krimpscheuren, werd de massa op maat gesneden om langs die sneden tot turven te drogen. Uiteindelijk kwam dan ook hier het stapelen voor de definitieve droging. *(Een rechtgeaarde turfsteker uit de Peel, keek met wat leedvermaak neer op 'die troep uit de Aa', verontreinigd met 'ijzergrond'; weinig warmte en veel as)*

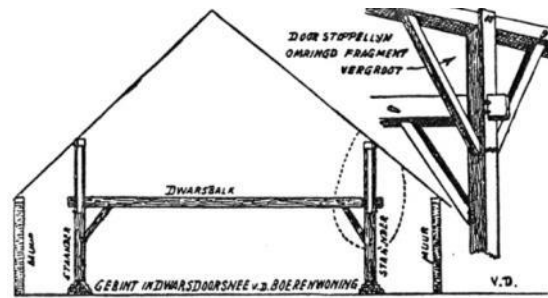

11. De Hutten van Heeze

Bij de naam hut denken wij aan een oud houten min of meer vervallen huis, al of niet onbewoonbaar verklaard.

De hutten waar we nu over praten waren woonhuizen die tevens de functie van herberg vervulden. Men kon er honger of dorst stillen, uitrusten of overnachten, de paarden eten en drinken geven en laten rusten, belangrijke plaatsen dus in de toenmalige samenleving. De bouwstijl in de

middeleeuwen en tot in het begin van de 20^e eeuw komt in de buurt van de oude boerderijen die we nu nog hier en daar zien, zoals nog veel in Leenderstrijp. Uit ervaring weet ik dat in heel oude boerderijen het gebruik van echte baksteen een spaarzame luxe was en dat er nog veel in de zon gedroogde leem gebruikt werd; de zogenoemde zonnebaksteen. Verder werd veel hout, vlechtwerk en riet, besmeerd met leem of kalk gebruikt en bestond het dragend gedeelte van het dak uit houten palen, de z.g. dakstoel. Dus het leek toch wel wat op een hut volgens ons hedendaags begrip. De tekening hierboven geeft enige informatie.

Terug naar de **hutten** in onze omgeving.

Op het kaartje 1794 hierlangs zijn 3 'hutten' aangegeven: "Pasens Hut", nu alleen nog in het terrein herkenbaar; "Aalster Hut", nu de hut van Mie Pils genoemd; "Post Hut", nu de Heezerhut genoemd. Ook zien we het wegenpatroon, min of meer van hut naar hut; de oude kerk aan de Kerkhof; De Heimolen van Leende en als je goed kijkt ook de verdwenen molen van Heeze.

In de Middeleeuwen en nog heel lang daarna ging het verkeer in deze streken over zandwegen, rechttoe rechtaan door de heide. Heel het zandige Brabant, dus de Brabantse en Belgische Kempen was eigenlijk een groot heidegebied, onderbroken door beekdalen, met moerassen,

hier en daar wat loofbos en hakhout. In dat heidegebied lagen als een soort eilandjes de dorpen meestal aan de westkant op zo korte afstand van de beek dat ze gevrijwaard waren van overstromingen, maar ook weer zo dichtbij dat ze zo weinig mogelijk last van de droogte hadden. In oude reisbeschrijvingen kan men lezen dat reizigers het heel bijzonder vonden als ze op de heide een boom passeerden waar in de schaduw dan even gerust kon worden. Een van die wegen liep van Eindhoven min of meer rechttoe rechtaan door de heide naar Budel, Hamond en verder. De eerste mogelijkheid om "aan te leggen" (we zouden nu zeggen om te pauzeren) was de **Aalsterhut**. Die Aalsterhut is er nog, dus we gaan op weg naar de Aalsterhut.

Vanuit Heeze gaan we per fiets richting de Huisvense weg. Het eerste fietspad dat de weg kruist gaat over het zo genoemde Bels Lijntje, het vroegere tracé van de goederenspoorweg van Geldrop naar Valkenswaard die vanaf circa 1955 maar enkele tientallen jaren gefungeerd heeft.

Het 2° fietspad dat de weg kruist volgen we naar rechts. We volgen dit pad door een mooi afwisselend natuurgebied, komen langs het oude dorpspleintje van De Meel, in hoofdstuk 14 beschreven. Daarna op de kruising, vlak voor het viaduct Genoehuis

(verbastering van “Gheen noew huys” ofwel het nieuw huis daarginds), naar links. Een recht fietspad volgen, evenwijdig langs de A67-E34 (in Heeze meestal aangeduid met de oude nummering de E3). Deze zandweg is een oude verkeersweg en had in de Middeleeuwen en nog lang daarna dezelfde functie als nu de A67. Na enige tijd volgt eerst een flauwe bocht, naar rechts, daarna weer een flauwe bocht naar links. In die bocht lag heel strategisch een herberg op een kruispunt van (zand) wegen. De ene weg van Stratum naar Heeze en verder, de andere van Aalst naar Geldrop. Op

het kaartje uit 1840 duidelijk te zien, evenals het complex ‘De Meelakkers’ Die herberg staat op de kaart aangeduid als **Paassensche Hut**. Die naam is afkomstig van de eigenaar, Van Paessen. Circa 1657 werd in Eindhoven een Bartholomeus van Paessen geboren. Hij huwde circa 1676 met Maria Raessens (die naam komt van Raes, of Erasmus). Hij was voerman en herbergier. In die tijd reed een voerman met paard en kar “lijndiensten”, bijvoorbeeld van Eindhoven naar Antwerpen of van Eindhoven naar Keulen. In Heeze was in die tijd midden in het dorp een herberg genaamd “De Drie Koningen” (nu “De Zwaan”). De eigenaar was ook voerman en hij reed op Keulen en noemde zijn herberg naar de stadspatroon van Keulen.

(Even iets over die voerlui. Voor de economie in de Middeleeuwen en daarna tot in het eerste kwart van de 20^e eeuw, waren de voerlui heel belangrijk vrachtverkeer, ze waren onmisbaar zelfs. Daarom genoten de voerlui ook bescherming. Van het dorps- of stadsbestuur kregen ze een licentie waarin onder aanroeping van God en zijn lieve heiligen zeer omstandig werd uitgelegd dat de voerman te goeder naam en faam bekend stond en mocht “vaaren” op b.v. Keulen en waarin de overheden van de te passeren landen werden verzocht om hun vrije en onbelemmerde doorgang te verlenen, waarmee ze de hemel verdienden, waarbij hen dan ook na een langdurig leven in goede gezondheid werd toegewenst. Dit gaf wel een zekere bescherming. Bovendien beschermden ze ook wel zichzelf want de voerman was vergezeld van een aantal meestal gewapende knechten en ze reden dikwijls in compagnie, dus met een aantal samen. Voor het samenstellen van zo’n compagnie was een herberg een goed verzamelpunt)

Terug naar Bartholomeus. Hij had 10 kinderen. De eerste vier zijn geboren in Eindhoven, waarvan de twee mannen ook het beroep voerman hadden. Nummer 5 werd geboren in 1683 in Heeze, dus in de Paassense Hut. Ook de volgende vijf kinderen zijn in Heeze geboren. *(Op dit moment leven in Heeze nog steeds een aantal nakomelingen van Van Paessen).*

Als je toch langs de “**Paassense Hut**” komt, stap even af. Een bank staat er niet voor niets. In het terrein zie je een rijtje beuken staan, de nakomelingen van de beukenheg die vroeger rond “Den Hof”, wij zeggen nu de moestuin, stond. Natuurlijk was er ook wat landbouwactiviteit, want met enige moeite kunt u wat steilrandjes (eikenwallen) vinden van vroegere graanakkertjes, trouwens ook op de kaart te zien. Ook is nog vaag in het terrein de plaats van de “plukkemkuil” terug te vinden, waar vroeger het veevoer gewassen werd. Ook is het daar in de omgeving de Noordelijke oever van het voormalig Groot Huisven een mooi wandelgebied.

Na deze tussenstop gaan we verder naar de **Aalsterhut**. Nu ook wel de “**Hut van Mie Pils**” genoemd. Deze naam heeft niets te maken met een bepaald soort bier. De hut is zo genoemd naar de in 1856 op Boshoven in Leende geboren Maria Peels-van den Broek, die later in deze herberg de scepter zwaaide en ze heeft daarmee kennelijk een goede indruk gemaakt. Maria Peels stierf in 1928 in de gemeente Waalre. Vanuit de Hut van Mie Peels kun je een mooie tocht maken b.v. verder naar Aalst enz. Wij gaan nu op weg naar de volgende hut, namelijk de **Heezer Hut**. De oude weg van Aalster- naar Heezerhut is niet goed meer te fietsen, c.q. helemaal vervallen, dus doen we dat wederom vanuit Heeze. Via de Heezerenbosch richting

Valkenswaard door een mooi landschap, eerst een gebied met oude vliegdennen, nu in de zomer dikwijls kampeergebied voor scouting groepen, na het viaduct een mooi uitzicht over de Spinsterberg en zo komen we vanzelf bij een huis midden in het bos: **De Heezerhut**. Deze lag ook weer strategisch, niet alleen aan de weg van Eindhoven naar het Zuiden, maar ook halfweg tussen Heeze en Valkenswaard.

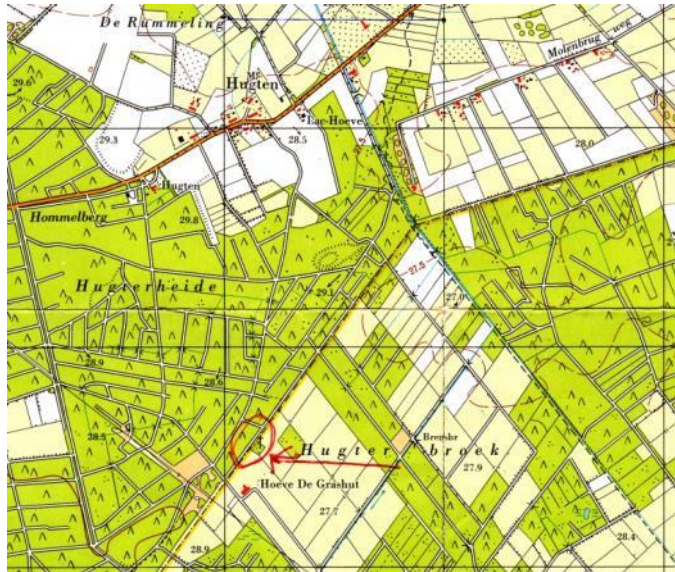
Om het hutten verhaal nu compleet te maken; er was vroeger nóg een **Heezerhut** en die lag tussen Heeze en Someren, ter hoogte van het punt waar nu de Boschlaan op de Somerenseweg uitkomt. Op oude kaarten is de precieze plaats te zien. Ook dit is weer een prachtig gebied; de Herbertusbossen aan de rand van de Strabrechtse Heide. Aan de overkant van de weg het “40 Bunder” bosgebied, waar veel verschillende naaldhoutsoorten te vinden zijn en dat grenst aan de Sterkselse ontginningen van de Vlaamseweg. Oorspronkelijk was dit hele gebied een natte heide, met daarin o.a. de Kapellerput.

12. Grenskerken

Natuur

Gelegen in het Hugterbroek nabij de Grashut op de huidige grens tussen Brabant en Limburg op Limburgs gebied. Er leidden vele wegen naar Rome, zo ook naar deze voormalige grenskerk. Mijn voorkeur heeft de volgende route. Via Sterksel, het Chijnsgoed en dan de weg van Maarheeze naar Someren-Heide.

Auto of fiets parkeren net voorbij Hugten, nabij de brug waar het Sterksels Kanaal onder de weg doorgaat. Lopen langs het Sterksels

Kanaal in zuidelijke richting tot bijna de grenspaal (waarover straks meer). De weg buigt dan af naar rechts. Het is nu een beetje zoeken maar probeer zo te lopen dat je rechts van je het bos hebt en links weiland. Je loopt dan precies over de grens Brabant-Limburg. Het hoogteverschil is duidelijk, écht een grens, sterker nog **een van de oudste grenzen in Nederland**. Steeds maar dezelfde richting, dan kom je vanzelf aan het monument. De omgeving is niet echt spectaculair, rechts de voormalige Hugterheide beplant met grove den, links het Hugterbroek bestaande uit weilanden en wat broekbos. De overgangen soms abrupt, soms geleidelijke gradiënten, geven veel aangename afwisseling en maken het gebied ook aantrekkelijk voor allerlei dierlijk leven.

Historie

Maar soms kan de verbeelding je wat helpen en dan zie je op de hoge kant tussen de bomen de Brabanders op wacht liggen, op hun hoede voor de Geldersen die onder Maarten van Rossum de omgeving weer eens komen brandschatten. Dat was eens realiteit. *(Uit het boek van Jean Coenen, "Heeze, de geschiedenis van een schilderachtig dorp" teken ik op: "De slag op de Leenderhei". Op 1 juni 1528 werden alle weerbare mannen uit de omgeving opgeroepen voor de strijd tegen de Hertog van Gelre. De slag op de heide tussen Heeze en Leende werd gewonnen door de Brabanders, die de Geldersen verdreven en tot de Maas achtervolgden)* We zijn hier op een heel oude grens; de grens tussen het oude hertogdom Brabant en het hertogdom Gelder. Het huidige Noord-Limburg was vroeger een deel van van Gelre. Die twee hertogen waren aartsvijanden, dus de grensstreken hadden het zwaar te verduren. Later werd dit de landsgrens tussen De Republiek en de Spaanse c.q. Oostenrijkse Nederlanden. Maar laten we beginnen bij het begin. Hugten, een buurtschap van Maarheeze, vroeger ook wel Heuchten genoemd. De familienaam Van Heugten of Van Hugten heeft zeer waarschijnlijk hier zijn oorsprong.

De naam betekent vermoedelijk: hoog gelegen. Vanaf 1223 een enclave, (een piepklein zelfstandig staatje) een vrij bezit van de adellijke Cisterciënzer nonnen van Onze Lieve Vrouw van Munster in Roermond, later diverse malen verkocht. Vanaf circa 1795 maakte het landgoed als particulier eigendom deel uit van Maarheeze.

We lopen langs het Sterksels Kanaal, gegraven rond 1919, dat hier in de plaats kwam van de Sterkselse Aa die noordelijk hiervan nog wel intact bleef. Dit kanaal, en vroeger dus de Aa, wordt gevoed met water uit o.a. de Oude Graaf en de Bossche Graaf die ontstaan in het lage gebied ten westen van Weert.

Op de plaats waar de weg naar rechts afbuigt was vroeger een brugje over de Aa; de oude molenbrug. Hier stond vroeger een water- en rosmolen (Als er te weinig water was kon de molen ook door een paard worden aangedreven) circa 1648 afgebroken door de drossaard van Cranendonck. (vermoedelijk een protestant die de nonnen wilde pesten). Slaan we niet rechtsaf, maar lopen we even een stukje rechtdoor, dan komen we bij een robuuste stenen paal; een grenspaal. Hier komen vier gemeenten samen, te weten: Cranendonk, (vroeger Maarheeze), Someren, Nederweert en Weert. Bij één blik op de kaart valt meteen op dat alle grenzen hier kaarsrecht zijn. Het lijkt kunstmatig en dat is het ook. Dit was in de Middeleeuwen, en nog lang daarna, een vrij ondoordringbaar gebied van heide en moerassen, een uitloper van de Peel. Na lang discussiëren en vooral ruzie en soms vechten tussen de inwoners van de omliggende dorpen kwam men uiteindelijk een afbakening overeen. Er werd een paal in de grond geslagen en van daaruit trok men een denkbeeldige streep door het ontoegankelijke terrein in de richting van weer een paal, een opvallende boom, een kerktoren o.i.d. De grens tussen Someren en Nederweert werd in 1756 definitief vastgesteld, nadat al rond 1325 de wilde gronden door Hertog Jan II van Brabant aan de bewoners waren gegeven, rond 1400 gevolgd door Hertog Reinold IV van Gelre die hetzelfde deed voor de inwoners van de Gelderse (nu Limburgse) dorpen. Deze grenspaal heeft een naam gekregen; de “Meulenstat” paal. (Een inmiddels al weer weg gefuseerde woningbouwvereniging ontleende daar haar naam aan). In feite is de naam een verbastering van “de paal te stade die meulen” of in hedendaags Nederlands: “de paal die bij de molen staat”.

Het monument

We komen nu bij het monument en gaan terug naar 1648, de vrede van Munster. Doordat Den Bosch in Staatse handen was, werd automatisch de Meijerij van Den Bosch een deel van de Republiek, niet als zelfstandige provincie, maar als Generaliteitsland. De Staten Generaal beslisten over ons, maar zonder ons. Ze beslisten o.a. ook dat alle katholieke kerken in protestantse handen kwamen en de Katholieke Godsdienst mocht niet meer openlijk worden beleden. Een aantal priesters werd verbannen. De inwoners van Heeze en omgeving vonden er iets op; ze bouwden een kerkje net over de grens bij de grashut. Pastoor was een tijdje J.Haseldonck, waarnaar in Heeze nog een straat is vernoemd. In oude doopboeken uit die tijd vind je soms de aantekening: gedoopt in Weert, waarmee men aangaf dat de doop in de grenskerk plaats gevonden had. Op een oude kaart uit 1898 heet een weg door de Hugterheide nog Oude Kerkdijk.

Op een afstand van circa 3 km. ligt in Someren nog een Kerkendijk die eindigt bij het gehucht De Hutten; daar was de Somerens grenskerk. De grenskerk van Deurne stond bij de Groote Berg, op de plaats waar nu de verkeersweg Deurne Venray de provinciegrens passeert. Die van Waalre en Valkenswaard in het Weerderhuis onder Achel in het gebied van het Prinsbisdom Luik. Hier ontstond later de Achelse Kluis. En onze grenskerk stond dus op Weerts gebied. Op dit moment zien we er nog een monument.

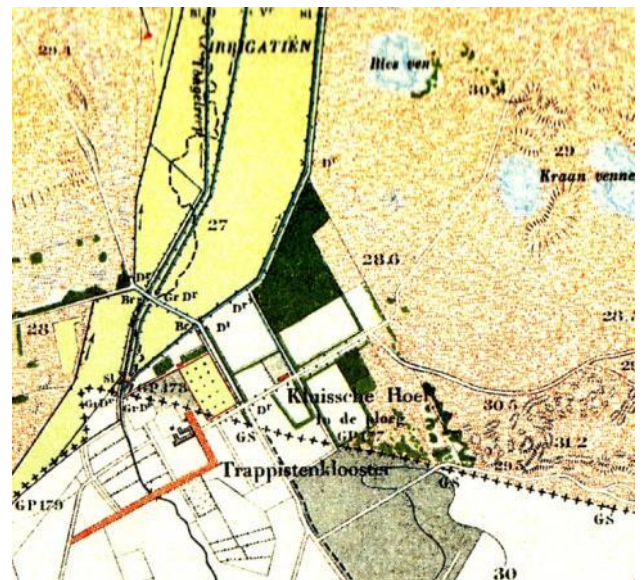
13. De relatie tussen het Kasteel van Heeze en de Achelse Kluis.

de Achelse Kluis

In de loop der jaren is de Achelse Kluis een populair doel voor een dagje uit geworden. Er is meestal een mooie tentoonstelling te bewonderen. Je kunt er winkelen en een heerlijk drankje gebruiken, enz. enz. De omgeving nodigt uit voor een wandeling, dus voor elck wat wils. Je kunt er per auto komen en velen doen dat ook. Zelf geef ik de voorkeur aan een pelgrimage per fiets. Vanuit Heeze via de Heezerenbosch zit je meteen midden in de natuur en je blijft dat tot aan de Kluis. Na het oversteken van de weg Leende - Valkenswaard kun je door het Leenderbosch via diverse mooie fietsroutes. Vandaag houden we het op de oude verharde weg dwars door het Leenderbos naar de Kluis. De Boswachterij Leenderbos is ongeveer 2300 ha groot. Het was vroeger een groot heidegebied tussen de Strijper Aa en de Tongelreep. Tijdens de grote crisis in de dertiger jaren van de 20^e eeuw is de Staat begonnen om, met behulp van de “werkverschaffing” aan de talrijke werklozen, de heide te ontginnen en te beplanten met vooral naaldhout. Hout dat men dringend nodig had voor de steenkoolmijnen in Zuid-Limburg. We passeren de “betaalkeet” waar de tewerkgestelden op het einde van de week hun loon ontvingen. Men begon met het ontginnen vanaf de Valkenswaardse weg; dat is dus het oudste deel van het bos en werkte zo in zuidelijke richting. In 1940 was men gekomen tot waar nu de Grote Heide begint en waar men in de verte de torentjes van de Kluis ziet opdoemen. De lange weg door de Boswachterij nodigt uit tot tussenstops en daarvoor zijn er talrijke mogelijkheden. We fietsen tussen de Kraanvennen door, die verwijzen naar de ook nu nog jaarlijkse trek van de kraanvogels. Aan het einde van de heide zien we rechts een grote zwerfkei liggen die de grens vormt van de heide, vroeger eigendom van de Heer van Heeze, met het gebied van de Achelse Kluis.

De Patersgronden

Na het passeren van de zwerfkei zien we rechts een open gebied begroeid met gras, allerlei kruiden en hier en daar wat struiken en jonge bomen. Meestal loopt er ook vee te grazen. Deze gronden maakten vroeger deel uit van de kloosterboerderij groot ruim 100 ha., die door de paters gerund werd. Met wat onderbrekingen, waarover we het later zullen hebben, werden deze Patersgronden, na door de paters als moeras, heide en woeste grond aangekocht en ontgonnen te zijn, bijna 300 jaren “beboerd”. In de 90er jaren zijn ze door de Staat aangekocht en ze worden nu o.l.v. het Staatsbosbeheer langzaam weer aan de natuur teruggegeven. Er zijn wandelpaden uitgezet, de Tongelreep kreeg weer zijn meanderende loop terug en langzaam maar zeker ontstaat een interessant natuurgebied dat uitnodigt voor een fikse wandeling. Ongeveer halverwege de oprijlaan naar de Kluis is een parkeerplaats en daar tegenover een infobord en startpunt van wandelingen. Langs dat infopunt links van de eikenlaan stond vroeger de Kloosterhoeve, ook wel Leenderhoeve genoemd. Hierin was ook nog ooit een herberg gevestigd, genaamd “in de Ploeg”.

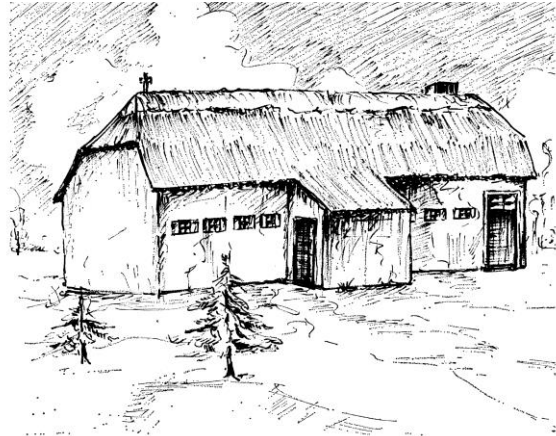
omgeving Achelse Kluis in 1898

Op een foto van 1915 is deze hoeve nog te zien. We komen daar nog op terug. Het wordt nu tijd voor een historisch overzicht, waaruit zal blijken dat Heeze en de Achelse Kluis altijd iets met elkaar gehad hebben.

De Achelse Kluis

In de bijdrage over de “grenskerken” was sprake van de grenskerk het Weerderhuis, vooral voor de inwoners van Valkenswaard en Waalre, gebouwd na de vrede van Munster in 1648 toen de Katholieken voor hun eredienst moesten uitwijken over de grens. Het Weerderhuis lag net over de grens op gebied van het Prinsbisdom Luik. Jawel ongeveer op de plaats waar later de Achelse Kluis is ontstaan. De grenskerk stond een stukje verder tussen twee vennen. Op de plaats van de huidige Abdij stond rond 1650 het woonhuis van een priester die de nabije grenskerk bediende. Rond 1685 kreeg een leek, Broeder Petrus Wijnants IJsebrants van Eijnatten uit Eindhoven toestemming om dat leegstaande woonhuis te gebruiken om er een gemeenschap van Eremietenbroeders (kluizenaars) te stichten. Het werd toen de Hermitage van St. Joseph genoemd. De kapel van de Hermitage werd toen ook de grenskerk voor Valkenswaard en Waalre. Aangezien de kluizenaars in hun eigen levensonderhoud moesten voorzien, hadden ze grond nodig voor een landbouwbedrijf. Van de Prinsbisschop van Luik kregen ze 7 bunder, nu nog de “Luikse akker” genoemd.

Daarna kochten ze grond onder Achel en later ook in “Leendt in de Maeijerije van ’s Hertogenbosch” maar liefst 20 bunder woeste grond en hiermee begint de relatie met Heeze, want de grond was eigendom van de kasteelheren van Heeze. Deze aankopen in Staats Brabant waren niet geoorloofd maar werden door de Staten in Den Haag oogluikend toegestaan omdat de eremieten goede betalende waren! De eremieten leefden persoonlijk arm, maar in de ogen van de buitenwereld waren het rijke lieden.

Reconstructieschets van 'Het Weerderhuys', de grenskapel voor de heerlijkheid Waalre-Wedert (1665-1670)

Toen in 1789 de Franse revolutie uitbrak en het Luikerland als eerste gevaar liep probeerden de broeders hun instituut veilig te stellen door te verkassen naar Staats gebied, dus naar het grondgebied van de kasteelheren van Heeze. Dat is het begin geweest van de latere Leenderhoeve, zoals hierboven beschreven. Het was dus een soort vluchthoeve.

◀ foto van de Kloosterhoeve.

Ze hadden daar weer grond van de Baron voor nodig en kregen die ook. De boeren van Leenderstrijp waren het daar niet mee eens, want zij hadden recht op het gebruik van de heide. Ze spanden een kort geding aan bij de Raad van State der Verenigde Nederlanden. Ze verloren dat en de Baron en de Paters gingen vrij uit.

Het mocht echter niet baten. De Fransen vielen binnen en omstreeks 28-8-1794 is de Hermitage geplunderd. De gemeenschap werd in 1798 gedwongen opgeheven. De goederen werden publiek verkocht en de koper was Jan Diederik van Tuijll van Serooskerken, de Heer van Heeze. Hij verpachtte de hoeve aan de boeren van Heeze, die hij kende. We komen dan bekende namen tegen, zoals Scheepers, Deelen, Ceelen en van den Hurk.

In 1845 verkocht de Barones na bemiddeling van Pastoor Gast uit Heeze, (eigenlijk speelden ze onder een hoedje zouden wij nu zeggen, want de barones gaf de pastoor een tip) landbouwgrond, heide en bos onder Leende en onder Achel, inclusief de kluis aan de Trappisten van Westmalle. In totaal ruim 120 ha. groot. Er waren ook andere kandidaten maar de Barones had een duidelijke voorkeur voor de Trappisten.

In 1846 kwam een groep Trappisten uit Westmalle zich in de Kluis vestigen. De boerderij werd in de loop der jaren een voorbeeldbedrijf voor de verre omtrek, waar velen op excursie gingen. In 1871 werd het klooster tot abdij verheven.

Een groepje jonge boeren uit Lierop, waaronder de auteur van dit verhaal waren eens op excursie. Wij vergaapten ons aan de toen moderne varkensstallen. De broeder vertelde spannend over zijn bedrijf dat precies op de grens lag. Op een vraag van een van ons: "zijn dit nu Belgische of Nederlandse varkens?" was het antwoord: "awel dat ligt aan de preijze hè".

De eerste wereldoorlog, waarin de Duitsers België bezetten en een elektrische draadversperring tussen Nederland en België aanlegden bracht mee dat de Paters de Kluis weer moesten verlaten en op Nederlands gebied een noodklooster moesten oprichten. In 1919 werd de verlaten Kluis opnieuw in gebruik genomen, voor 24 jaar, want in 1943 werden de monniken wederom door de Duitsers uit het klooster gezet en de goederen verbeurd verklaard. Nu kwam de situatie dat het klooster in twee landen lag hen echter gedeeltelijk te hulp, want de Duitsers in Den Haag kregen ruzie met die in Brussel en .. als twee honden vechten om een been. ...

Toch was er weer geplunderd en veel schade. Weer begonnen de monniken aan de wederopbouw. Inmiddels is de boerderij verdwenen, de Patersgronden zijn weer natuur aan het worden, maar het klooster bloeit.

Samenvattend kunnen we zeggen: *De protestante heren van Heeze hebben een aanzienlijke bijdrage geleverd aan het tot stand komen en in stand houden van de katholieke Achelse Kluis. Ze zorgden in de aanvang, eigenlijk clandestien, voor grond en namen in moeilijke tijden de gronden weer in bescherming door ze, naar later bleek tijdelijk, terug te kopen.*

14. De Meel

Je zult ze maar in je gemeente hebben, van die mysterieuze plaatsen, zoals bijvoorbeeld een compleet gehucht dat zomaar van de aardbodem verdwenen is. (Zie '14' overzichtskaart achterin) Alleen de naam is nog gebleven, tegenwoordig bekend als de Meelakkers, hoewel je goed moet kijken om die akkers te ontdekken.

Op de topografische kaart die verkend is in 1897 wordt het gebied aangeduid als de Meelsche Hoeven en zijn er nog drie gebouwen ingetekend. Verder zien we op die kaart ook dat een groot gedeelte van wat nu bos is, bestond uit akkerland en houtwallen met zeer gedetailleerd weergegeven de grenzen van de vele kleine perceeltjes.

Op een nog wat oudere kaart uit circa 1870, staan er zelfs nog 4 gebouwen. De buurtschap werd vroeger ook wel d'ovels, of Oevels genoemd. Deze naam komt als Oeffels op dit moment nog steeds voor als veldnaam voor een aantal laag gelegen weilanden daar in de buurt.

De familienamen Van Mele of Van Meel zouden aan het gehucht ontleend kunnen zijn. Omdat de Meelsche Hoeve eigendom was van de kasteelheer werden de pachters ook wel eens Van het Hof genoemd. Dit was de voornaamste hoeve; in de 15^e eeuw woonde er een familie Van der Oevels op deze hoeve (SA den Bosch Protocol R1218, F112v, anno 1447) later een familie Leijten.

Stelt u zich vooral niet al te veel voor van zo'n hoeve; zoals alle Brabantse boerderijen bestaande uit een houten geraamte met een strooien dak en wanden van vlechtwerk met leem. Soms werd zonnebak steen (in de zon gedroogde leem) gebruikt. Echte gebakken steen werd voor het kasteel gebruikt; dat werd daarom ook wel "Het Huis" van Heeze genoemd.

de 'plukkuimkuil' waar vroeger het veevoer werd gewassen

In verband met schulden kwam de hoeve circa 1474 in handen van Philip van Horne, Heer van Heeze, familie van de bekende graaf van Horn die, samen met de graaf van Egmond in 1568 in Brussel is onthoofd. De Meel bleef ruim 500 jaar in het bezit van de kasteelheer van Heeze. In 1601 werd de hoeve grondig opgeknapt, maar het bleef hard werken voor een schrale kostwinning. Misoogsten

moesten meteen aan de Heer gemeld worden. Als voorbeeld een verhaal, vertaald in hedendaags Nederlands. gevonden in het archief:

In 1634 verschijnt Joostgen, de weduwe van Andries Swuesten voor de schepenen van Heeze om te getuigen dat haar man onder trieste omstandigheden is overleden. De boerderij werd door het leger van Frederik Hendrik behoorlijk beschadigd. Alle veldvruchten, rogge, gerst en hooi, zowel de geoogste als de te velde staande zijn geroofd. Nadat het leger vertrokken was, kwam het korte tijd later weer terug om al wat er nog over was in beslag te nemen.

Er bleef niets over dan een paar schapen en koeien, die van honger zijn gestorven. Kennelijk waren er soldaten bij die de gevreesde pest met zich meedroegen, waaraan Andries korte tijd later is gestorven, achterlatende Joostgen, 'sijne desolate weduwe' en 10 kinderen.

Voor de beantwoording van de vraag: "Wie woonden er zoal in De Meel", was een

deze eik stond vroeger
vrij in de akkers

bezoek aan het Regionaal Historisch Centrum in Eindhoven (het streekarchief) nodig.

Volgens een huizentelling in het jaar 1600 stonden er vier bewoonde huizen:

Peter Dryessen; Thoenis Goossens; Jan van Soemeren; allen wonende op d'Oevels en verder Marye, weduwe Goyarts wonende op den Meel. We kunnen ons ook de vraag stellen: wie waren de laatste bewoners? In het bevolkingsregister van Heeze (periode 1880-1900) vond ik:

Ingeschreven op het adres MEEL (Kreijl F28) op 11-5-1896 Wilhelmus Snoeijen, ongehuwd, wever, geboren te Heeze 6-4-1852.

Op 17-12-1896 werd ingeschreven Christina van Happen, weduwe, geboren in Zesgehuchten op 7-3-1830. Zij vertrok op 17-4-1899 naar Tongelre.

Een grote familie Adelaars afkomstig uit Zesgehuchten heeft van 25-4-1896 tot 20-8-1897 in de Meel gewoond en ging toen weer terug naar Zesgehuchten. We kunnen wel aannemen dat rond 1900 de Meel verlaten was.

De Meel nu:

Juist door de historisch achtergrond is de Meel zeer interessant. Veel huidige natuurgebieden zijn gelegen op min of meer maagdelijke grond, dus nooit echt in cultuur gebracht om diverse redenen, maar toch wel vooral vanwege: te arm en te droog of te nat. De Meel daarentegen is meer dan 500 jaar door de mens bewoond en bewerkt geweest. Landschappelijk kun je de voormalige akkers, de eikenhoutwallen, het "dorpsplein" t/m de "plukkemkuil" enz. terugvinden. Bijzonder is de door het eeuwenlang gebruik van plaggenmest verhoogde bolle akkers, nu beplant te zien met naaldhout. De flora en fauna zijn dan ook rijker dan je in een dennenbos zou vermoeden. In ieder seizoen is dit wel te merken. Jammer dat de in de 70er jaren nog aanwezige **zeer grote bosmierenpopulatie** door roof van mierenpoppen nagenoeg is verdwenen. De nu meer dan honderdjarige eiken zijn voortgekomen uit en geven nog dikwijls de plaats van de houtwallen aan. In deze omgeving treffen we ook nog een "weijer" aan, dat is een kunstmatige vijver, vroeger gebruikt als visvijver en nog duidelijk herkenbaar.

In De Meel kun je zien: de "evolutie" van een landschap, van natuur, via cultuur weer terug naar natuur. Iedere periode heeft hier zijn merktekens achtergelaten en bijgedragen aan een bijzonder gevarieerd landschap.

oude akkerwal

15. Vennen

De harmonie der landschappen

Heeze noemt zich graag “De Parel van Brabant”. Als de helft van de oppervlakte van de gemeente Heeze-Leende bestaat uit natuurgebieden, mag men wel enige nadruk op dit natuurschoon leggen. Overigens deelt Heeze de kwalificatie “Parel” in onze provincie met Oisterwijk. Enige overeenkomst is er wel. Oisterwijk is landelijk bekend om zijn Vennen.

Ook Heeze-Leende (en omgeving) staan hierin hun mannetje en heeft zeker net zoveel, misschien wel meer vennen te bieden als haar parelgenoot. In deze bijdrage in de serie “Natuurgebieden met een kleine historie” nemen wij daarom de vennen in de gemeente Heeze-Leende en directe omgeving onder de loep. De vennen kun je niet los zien van de heide. De heide kun je niet los zien van de landbouwcultuur. De landbouw (lees potstal) cultuur kun je niet los zien van het heidecultuurlandschap, dus vandaar “de harmonie der landschappen”.

Om ook de kleine historie recht te doen betrekken wij hierbij ook de gebieden die ooit een ven geweest zijn en schenken wij aandacht aan het ontstaan.

De historie.

Wat is een ven? Kenmerk van de meeste tegenwoordige vennen (op de uitzonderingen komen we nog terug) is, dat ze ondiep zijn, voedselarm en geen verbinding hebben met het grondwater. Een “traditioneel” ven is voor zijn watervoorraad volledig afhankelijk van regen- en kwelwater uit de directe omgeving. Een ven kan na een langdurige periode van weinig regen en veel zon droog komen te staan. Een ven is dus de korte termijn balans tussen neerslag en verdamping.

Hoe is een ven ontstaan? Voorwaarde voor het ontstaan is een zandbodem. Verder deden de wind en het water in lang vervlogen tijden en met name in de laatste ijstijd, die zo’n 12000 jaar geleden eindigde, de rest.

Het begon met de wind. In de ijstijd is veel water vastgelegd in ijskappen; het kon dus soms lange perioden koud en droog zijn. Zo droog dat het zand ging stuiven. Dat stuiven ging door tot aan de bevroren ondergrond en zo ontstonden er ondiepe laagten in het landschap. Bij vennen die zo ontstaan zijn zie je aan de oostzijde meestal stuifheuveld.

Het kan ook anders, dan begint het met het water. In de ijstijd is het zo koud dat de ondergrond permanent bevroren is, we noemen dat permafrost. In de zomer ontdooit alleen de bovenste laag. Het modderige water zoekt zijn weg door de vlakke in zeer brede en zeer ondiepe smeltwaterdalen. Deze door de smeltwaterstromen gevormde laagten kunnen in een droge tijd dan weer gedeeltelijk dicht stuiven. Er ontstaan dan vennen die min of meer in een rij liggen en de stuifzandheuveld zijn dan niet noodzakelijk aanwezig. Er is nog een derde mogelijkheid, namelijk het ijs, maar dat is bij het “rond venneke” al besproken.

Na het einde van de ijstijd, zo ongeveer 12.000 jaar geleden werd het klimaat warmer. Het ijs smolt in de zomer volledig weg en de permafrost verdween. De flora en fauna veranderden ingrijpend en langzaam maar zeker ontstond het landschap, nog niet beïnvloed door de mens, zoals wij ons dit slechts met enige moeite kunnen voorstellen. De waterafvoer ging door de beken die wij nu nog kennen en die zich een weg zochten door de laagste delen, de brede vroegere smeltwaterdalen en mogelijk oude armen van Maas en Rijn, want vergeet niet dat Rijn en Maas mede de vorm van dit gebied bepaald hebben.

Maar hoe ging het dan met die vennen? De tussen de beken gelegen hogere gedeelten, aanvankelijk schaars begroeid, later bos en weer veel later door de

invloed van de mens omgevormd in heide had geen of nauwelijks afvoer dan via grondwaterstromen. Als er laagten in het zandgebied zijn én er is voldoende water, dan zijn er nog steeds geen vennen, misschien wel hier en daar waterplassen als de afvoer versperd was en die in verbinding staan met het grondwater. De meeste laagten waren te ondiep om water vast te houden; het zakte al snel door de poreuze zandgrond naar het grondwater, tenzij dat er in de ondergrond slecht doorlatende leemlagen aanwezig waren. Op diverse plaatsen is dit het geval.

Het zand zelf zorgde soms ook voor het ontstaan van de vennen. Zandkorrels, in feite kleine kwartskristalletjes zijn omgeven door een dun huidje van ijzerroest, daardoor ontstaat de geelrode kleur. Door de plantengroei ontstaat humus die zuur is. De bovenste laag zand wordt daardoor uitgelooft. De humuszuren zorgen ervoor dat het ijzerlaagje rondom de

stuifzand en dekzand zijn verschillende begrippen

zandkorrels oplost. Op zijn weg naar beneden verliest het water weer de ijzerverbindingen die op een bepaalde diepte neerslaan de zandkorrels aan elkaar katten en de zo genoemde oerbank vormen. Een voor water niet tot zeer moeilijk doordringbare laag. In de heide kunnen wij in de steilranden van een afgraving mooi die grondlagen zien zoals die in de loop der tijden ontstaan zijn. Wij noemen dat een **heidepodzol**. Eerst nu een beschrijving van het ontstaan van een podzolbodem.

Wie vanuit Heeze via de Strabrechtse Dijk naar de heide gaat, ziet bij het betreden van de heide rechts een pad, dat richting de Herbertusbossen gaat en iets verder links een pad waardoor je de Rul de Plaetse kunt bereiken. Meteen als je dit laatste pad in loopt zie aan de rechterkant een oude zandafgraving. Daar is een mooie gelegenheid om de bodemlagen van de heide te bekijken.

We zullen proberen het verhaal te vertellen in gewone voor iedereen begrijpelijke taal, zonder al teveel gebruik van wetenschappelijke termen. Maar toch beginnen we meteen met een moeilijk woord. De bodemlagen van heidegebieden hebben allemaal dezelfde typische opbouw. Dit wordt een **PODZOL** genoemd, ofwel volledig een heidepodzol. Dit woord is afkomstig uit het Russisch. Podzol betekent "op as gelijkend". Waarom dit zo genoemd wordt zal hieronder duidelijk worden.

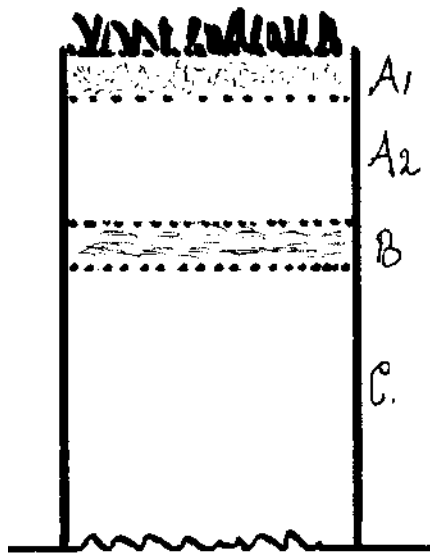
Maar eerst toch wat geschiedenis. We gaan terug tot de ijstijden, waarvan de laatste zo ongeveer 12000 jaar geleden was afgelopen. Er waren meerdere ijstijden, de een al kouder dan de ander, afgewisseld met tussen-ijstijden, waarin het klimaat op het tegenwoordige leek, soms wat koeler en soms wat warmer. Denk hierbij voor het gemak dan maar over perioden van tienduizenden jaren.

Wij leven nu ook weer in een warmere periode en wij weten nog steeds niet of de ijstijden definitief voorbij zijn, of dat wij nu ook weer in een tussen-ijstijd leven. Maar terug naar de heide.

Nederland is een delta, opgebouwd door invloed van rivieren en zee. Zo ontstonden onze klei gebieden. Maar er was nog een bouwer en dat was de **wind**.

In sommige ijstijden was er veel water vastgelegd in ijs. Het Noorden van ons land lag een lange tijd onder een dikke ijslaag, zoals nu nog op Groenland. In die tijd lag de bodem van de Noordzee droog. In die tijd werd er door de wind veel zand verplaatst en dat ligt nu nog als een dikke deken over Brabant. We noemen dit **DEKZAND**. Op een geologische kaart, met hoogtelijnen zijn de dekzandruggen, duidelijk te onderscheiden. Ze hebben ook invloed gehad op de loop van diverse Brabantse beken. Zand bestaat voor het grootste deel uit kleine kwartskristalletjes met nog wat andere mineralen zoals vooral ijzer. Zand is daardoor erg doorlatend en de regen zakt door dat zand snel naar beneden. Toen de ijstijd voorbij was, het warmer werd en er plantengroei kon ontstaan, begon de vorming van onze podzolbodem en dat ging als volgt:

Zandgrond is arm aan voedingsstoffen en er groeit dus nooit erg veel. Heide is tevreden met arme en wat z.g. zure grond, dat wil zeggen grond die o.a. weinig kalk bevat. We slaan enkele hoofdstukken over en komen terecht in de tijd toen de heide, door ingrijpen van de mens, kans had gekregen om te gaan groeien.

Bij **A1** hierlangs zien we het bovenste laagje van de bodem, waarin de heide groeit en er haar voedingsstoffen uithaalt.

Dit laagje heeft een donkere kleur door de humus die langzaam maar zeker ontstaat uit planten resten. Wij leven in een land waar veel regen valt waarin ook altijd wat voedingsstoffen zitten, goed voor de heide. Het regenwater zakt door de zandgrond snel naar beneden en zo ontstaat er een vrij constante waterstroom van boven naar beneden. Dat water neemt meteen wat humus en plantenzuren mee. Zuur is agressief en lost langzaam maar zeker alle mineralen op die met de zandkorrels verbonden zijn. Wij noemen dat het uitloggen van de grond. Wat er over blijft is alleen nog kwartskristalletjes vermengd met wat humus. Het heeft daardoor een grijze kleur gekregen en wordt daarom **loodzand** genoemd, hoewel er geen

lood in zit. Andere namen zijn **wit zand** of **zilverzand**. Dat is de laag **A2**, ofwel op z'n Russisch "op as gelijkend".

De oorspronkelijke roodachtige of gele kleur van het zand wordt veroorzaakt door ijzerroest dat als een dun huidje om de zandkorrels zit. Door de zure waterstroom wordt dit uitgespoeld en slaat op een gegeven moment weer neer. Dit is laag **B**, oerbank of ijzeroer genoemd. Het ijzerhydroxide (ijzerroest) kit de zandkorrels aan elkaar en vormt zo in de loop der eeuwen een voor water moeilijk doordringbare laag. De laag daaronder **C** genoemd, is de oorspronkelijke dekzandbodem, waarin een geoloog weer allerlei dingen kan aflezen. Als bijzonderheid is nog te vermelden, dat een oorspronkelijke dekzandbodem in latere eeuwen soms is ondergestoven. Dat zijn dan onze stuifzandduinen, waarvan hierboven een foto.. Op die stuifzandduinen kan dan soms weer een nieuwe podzol ontstaan. Dat er in zandgrond veel ijzer is vastgelegd kunnen we soms zien in moerassen waar het stilstaande water in slotjes soms rood gekleurd is door ijzerroest. Het op een oliefilm lijkende laagje is dan geen vervuiling, maar wordt veroorzaakt door "ijzerbacteriën".

Soms wordt er in die beekdalen zoveel “ijzerneerslag” gevormd dat er hele lagen ijzeroer ontstaan. Ook langs de ‘Peelrandbreuk’ kwamen oerbanken voor, soms zo hard dat ze met drillboren gebroken moesten worden.

Ik weet uit mijn jeugd jaren dat in het dal van de Astense Aa langs de Zuidwillemsvaart deze ijzeroerlaag soms wel een halve meter dik was en werd afgegraven als ijzererts. In Asten is lang nog een ijzerfabriek en gieterij in werking geweest.

Door die slecht doorlatende laag zijn de omstandigheden aanwezig voor het vormen van een ven, niet afhankelijk van het grondwater, maar alleen van de regenval.

Toch zullen de vennen in de Middeleeuwen er ongetwijfeld anders hebben uitgezien dan zoals wij ze nu kennen. Waarschijnlijk hebben vele vennen meer op moerasjes geleken door plantengroei en dan vooral vanwege het veenmos. Op oude kaarten is dat te zien. Veenmos is een plant die het voedsel haalt uit het regenwater, onder afsterft en boven steeds doorgroeit. In veel vennen zal turfvorming opgetreden zijn, waarom niet zouden wij kunnen zeggen. Mogelijk is de naam “ven” ontstaan uit “veen”? In onze streek wordt veen ook wel “moer” genoemd; denk aan moeras.

Sinds de Middeleeuwen is de bevolking aanvankelijk slechts langzaam toegenomen. (In 1899 telde Heeze in totaal 1813 inwoners) Door ingrijpen van de mens was het aanvankelijk aanwezige oerbos, bestaande van droog en hoog naar nat en laag uit: berken, eiken, wilgen en elzen enz. weer grotendeels verdwenen en had plaats gemaakt voor heide. Men ging de inmiddels ontstane heide intensief gebruiken en de potstalcultuur ontstond. Het heidelandschap bleef arm, want men haalde er van alles maar bracht er nooit iets naar toe. Men haalde er via de schapen de mest, heide, plaggen (in Brabant tuschen genoemd), honing, hout, bezems enz. Ongetwijfeld werd in veel vennen ook turf gestoken.

Een echt ven is in onze ogen nú een voedselarme plas met alleen regenwater.

Als wij de topografische kaart, verkend in 1837-1840 bekijken, kunnen wij moeiteloos ruim 40 vennen in onze omgeving tellen. Hieronder enkele met een omvang van meer dan 40 ha. Wij moeten hierbij opmerken dat een aantal vennen op die kaart als moerassige laagten aangemerkt worden. Tijd om nu eens een ronde langs de vennen te maken, waarbij wij ons beperken om niet in herhaling te vallen. Wel schenken wij, in verband met de historie, ook aandacht aan een aantal voormalige vennen.

Wij beginnen buiten Heeze in het aansluitende gebied van Lierop-Someren en vervolgen onze weg via Heeze, Sterksel, Leende tot aan de gemeente grens. Globaal dus het gebied tussen de Aa en de Tongelreep. In het midden van dit gebied stroomt de Rul of Kleine Dommel, gevormd door de samenvoeging van de Sterksele en de Leender Aa ter hoogte van het kasteel van Heeze.

Het Keelven

Gelegen in Someren, tegenwoordig in een bosgebied. Oorspronkelijk was het tegenwoordige landbouwgebied Somerense Heide een heidegebied, laag gelegen en in de Diepenhoek (de naam zegt het al) overgaand in de Peel. Er kwamen veel vennen (veenen) in voor waar ook wel turf zal zijn gewonnen.

Het keelven is na de oorlog i.v.m. de aanleg van verkeerswegen gebruikt als zandwinning en zo is er een grote en diepe waterplas ontstaan (in de volksmond “t gat van Roels” genoemd). Het gebied is heringericht als natuurgebied, waarbij getracht is de oorspronkelijke toestand enigszins te herstellen.

Het **Witven** heeft vermoedelijk de naam te danken aan de witte kleur van Veenpluis en Wollegras. Het **Platvoetje** werd op oude kaarten ook wel **Witven** genoemd.

Het **Meerven** gelegen aan de Bussersweg in Lierop.

Op het eerste oog een weiland, vroeger een behoorlijk groot ven. Het stond via de Meervense Loop in verbinding met de Aa en ligt ruim 2 meter lager dan de omgeving. Het Meerven was eigendom van de voormalige gemeente Lierop en is vanaf 1914 in gedeelten verkocht en ontgonnen tot weiland. In 1922 is de laatste turf uit het Meerven gehaald. Om het gebied na de ontginning droog te houden was een windmolentje nodig, later vervangen door twee kleine gemalen. De naam zegt het al: is het een ven of een meertje geweest.

Daar vlak in de buurt het **Huwendersven**. Genoemd naar de Hoevenaar, ofwel de eigenaar van een grote hoeve in het gehucht Moorsel, vroeger eigendom van de abdij van Postel. Het Huwendersven werd gebruikt voor houtwinning. Het was een moerassig gebied. Om het geschikt te maken voor houtwinning werden er diepe sloten in gegraven en met het daar uitkomende materiaal werden zogenaamde rabatten aangelegd waarop bomen werden geplant. Het is nu een vogelrijk moerasbos.

Beuven

Het grootste heideven van Europa stond altijd in verbinding met de Peelrijt, zoals op de oudste kaarten te zien is en de Witte Loop, die oorspronkelijk van West naar Oost stroomde, en was dus niet zoals de meeste vennen alleen afhankelijk van het regenwater. De Witte Loop begon haar weg volgens de kaart van 1840 in een moerasgebied ter hoogte van de tegenwoordige Hubertuswei. Stroomde in oostelijke richting via De Zil, het Maasven en de bovenste uitloper van het Grafven uit in het Beuven. Na 1898 is er een verbinding gegraven naar de Rieloop in Heeze, waardoor de stroomrichting omkeerde van Oost naar West en het Beuven dreigde leeg te lopen. Een stuw moest dat later weer voorkomen.

Het Beuven werd vooral gevoed door de Peelrijt die voor de ontginning van de Somerense Heide ontsprong in de Diepenhoek, een uitloper van de Peel.

Door de ontginning van de Somerense heide stroomde er plotseling veel meer en veel voedselrijker water in het Beuven, dat daardoor langzaam dichtgroeide. Er ontstond een dikke modderlaag en een brede rietkraag. Van de oorspronkelijke oppervlakte van circa 100 ha, was in 1980 nog maar 35 ha open water over. Een schoonmaakoperatie in 1985, gecombineerd met een gedeeltelijke omleiding van de Peelrijt naar de Astense Aa, heeft voor herstel gezorgd. Door de toevoer uit de Peelrijt is het Beuven-water van een andere samenstelling dan van de meeste andere vennen die zuur en voedselarm zijn. Hierdoor is er meer en ook andere plantengroei mogelijk, waaronder veel zeer zeldzame planten. Er zijn nog ooit plannen geweest om ook het Beuven te ontwateren en te ontginnen, maar gelukkig is daar na de 50er jaren van de vorige eeuw niets meer van gekomen. Natuurbescherming won langzaam maar zeker terrein.

Het **Starven** stond via een slootje min of meer in verbinding met het Beuven. Overigens is aan het Starven nogal wat "vertimmerd". Na de tweede wereldoorlog zijn er ooit plannen geweest voor een zwembad en het Starven werd aan de noordoostzijde flink uitgediept. Het was een soort zwembad zonder toezicht en nadat er iemand verdronk is vrij geruisloos het gebruik én het plan in de prullenbak verdwenen.

Vlak bij het vroegere grenspunt van 5 gemeenten, de Hoenderboom langs het pad over de heide zien we het **Rond Venneke**. Diep circa 3½ meter onder de waterspiegel en 5 meter beneden het maaiveld, opgevuld o.a. met laagveen. Dit is al een keer in het kader van deze serie uitgebreid beschreven. (zie: de volledige beschrijving in “Het Rond Venneke”)

Vanaf Hoenderboom is in westelijke richting het **Grafven** zichtbaar.

De naam roept de vraag op waaraan die te danken is. In ieder geval komt de naam al voor op de topografische kaart van 1840. Nu maakt dit ven, dat in het noorden aansluit op het dal van de Witte Loop, deel uit van een heidegebied waar in vroeger jaren de inwoners van de gemeente Lierop bepaalde rechten hadden en dat op oude kaarten ook wel Lieropse Heide genoemd wordt. In het ven en in de omgeving is nog een nagenoeg vierkant patroon terug te zien van gegraven sloten en dijkjes, kennelijk perceelsafscheidings. Er is dus gegraven, mogelijk ook veen afgegraven. In het plaatselijk dialect werd een sloot een “graaf” genoemd. Mogelijk is dit door de landmeters, die meestal uit het noorden van Nederland kwamen en geen dialect verstonden, geïnterpreteerd als graf. Er zijn in zuidoost Brabant meerdere voorbeelden van zulke “verbasteringen”.

De meeste vennen op de Strabrechtse heide zijn ontstaan op het einde van de ijstijd en zijn vlakke en ondiepe uitwaaiingskommen met een zandige bodem waar geen veenvorming plaats vond omdat ze vermoedelijk periodiek droog vielen.

Het **Henneven** heeft mogelijk wel iets te maken met de vroeger hier voorkomende Korhoenders.

Het **Mosven** is momenteel een laagte zonder water.

We kunnen ons afvragen of in het **Wasven** mogelijk de schapenwol werd gewassen?? In een klein naamloos vennetje in de buurt van het Freulelaantje, ook wel het “lelieven” genoemd, groeien veel waterplanten o.a. waterlelies, wat met van buiten komende vervuiling te maken heeft.

De naam **Kranenmeer**, verwijst naar de Kraanvogels die ook nu nog de heide als rustplaats gebruiken op hun weg naar het zuiden en **'s Heerenven** wil zeggen het Ven van de Heer (van Mierlo).

Langs de Mierlose Dijk komen we bij het **Kiezelven**. Dit is wel wat dieper dan de overige vennen en staat nooit droog. Staat in verbinding met het grondwater.

Het **Scheidingsven**, de naam zegt het; ligt op de voormalige grens tussen Heeze en Geldrop, of in het dialect “op de scheiding”.

Voor de volledigheid noemen we dan nog het **Mierlomeer**; het **Slootjesven** en het **Grootven**, de laatste drie in de Braakhuizense Heide.

Gelegen onder Sterksel ligt het mooie **Bultven**. Het Bultven heeft in het midden een eiland, vandaar de naam. Het maakte voor de 2^e wereldoorlog deel uit van het landgoed van de Joodse familie Elias die tijdig aan de Duitsers kon ontsnappen. De restanten van de villa zijn nog in het bos te vinden. Naar deze familie wordt het ook wel het **Eliasven** genoemd.

Eveneens in Sterksel het **Peelven** een groot ven dat in de eerste helft van de vorige eeuw is ontgonnen. Duidelijk zijn hier de stuifheuvels te zien aan de noordoostzijde van het ven, waaraan blijkt dat ook dit ven tijdens de laatste ijstijd en vlak daarna door de wind gevormd is. De naam zegt verder dat hier ooit veenvorming heeft plaatsgehad en er turf gewonnen is. Zie ook de naam **Turfven** hier vlakbij. Overigens is op de oude kaart uit circa 1708 te zien dat “De Peel” toen uitlopers had tot aan Sterksel en Maarheeze. Er bestond een oude Astens uitdrukking: “de peel bij Marres” Ook de **Lange Bleek** bestaat niet meer als ven.

Aan de westzijde van Heeze komen we bij het **Huisven**. Wederom een landbouwgebied dat alleen nog de naam ven draagt. Nu door “Brabant Water” weer gedeeltelijk terug naar natuur. Vroeger **Groot Huisven** genoemd ter onderscheiding met het nog wel bestaande **Klein Huisven**. Het Huisven was eigendom van en hoorde bij “Het Huis” van Heeze. Met het huis bedoelde men dan het kasteel dat waarschijnlijk in die tijd het enige gebouw in het dorp was dat de naam huis verdiende. In ieder geval, alleen de Baron mocht turf laten halen uit het Huisven, getuige de volgende tekst uit 1440: een “... *torfvenne dair de heer van Heeze en Leende zyne berninge jairlics uyt neemt alsoe vele als hem dat behouft ...*”. Dit alleen-gebruiksrecht werd diverse malen betwist door het convent Mariënhage uit Woensel dat ook een boerderij onder Zes gehuchten bezat. In De Groote Heide zijn dan nog de huidige of voormalige vennen te vinden: **Ver ven**, ook wel **Veeven** genoemd. Verder **Startven**, **Smullemansven** en **Molenmeerven**.

Het **Diep Meerven** is inderdaad diep uitgestoven en er liggen dan ook enorme stuifheuvels aan de oostzijde. Ook het **Droge Meerven** doet zijn naam eer aan.

Op onze tocht komen we nu terecht bij het **Heezerven** ten westen van het gehucht Kerkhof. Hier dient ook een misverstand opgelost te worden.

Het echte Heezerven (op oude kaarten ook zo aangegeven) is nu een zeer laag gelegen weidegebied, oostelijk van de heide en daarvan gescheiden door een mooie steilrand. Het is voor 1898 al ontwaterd, via de Heezerenbosch en het Kruis naar de Leender Aa. Daarna ontgonnen tot weiland. Het ven dat nu op sommige kaarten “Heezerven” genoemd wordt is eigenlijk de **Olieflaas**. Dat is duidelijk een langgerekte behoorlijk diepe uitwaaiingskom met de kenmerkende vrij hoge stuifheuvels aan de noordoostzijde. De namen van enkele vennen in de omgeving van de Stippelberg zijn afgeleid van het Franse woord ‘flache’, zoals de hierboven genoemde Olieflaas, de Lange Flaas en de Ronde Flaas. Ook wel geschreven als Vlaas. Men heeft ooit geprobeerd om de Olieflaas te ontwateren en te ontginnen. De diepe ontwateringsloot is nog aanwezig. De bodem schijnt omgeploegd te zijn geweest en enkele jaren in gebruik. Waarschijnlijk is de harde laag daarbij beschadigd, dus het ven is lek en houdt daardoor niet veel water meer vast en zien we een meestal droog liggende laagte.

Ook de vennen in het gebied Stippelberg en Leenderbos / Grote Heide zijn uitwaaiingslaagten met een schijngrondwaterspiegel, zoals het **Brilven** en het **Eijerven** waarin ook een veenlaag voorkomt. In het Leenderbos de **Hasselsvennen**; het ringvormig **Klein Hasselsven** ook wel **Klokkeven** genoemd, dat in het midden een door planten gevormd drijvend veen eiland heeft en ook wat dieper is dan de meeste vennen en dat samen met het **Galbergven** wel eens genoemd wordt als mogelijke pingo ruïne. Verder het **Laagveld** dat de naam niet verloochent; het **Dorven** en het **Biesven**. De beide **Kraanvennen** verwijzen naar de al eerder vermelde kraanvogels en de **Klotvennen** vertellen ons dat hier vroeger klot uitgehaald is, de Brabantse naam voor zwarte turf van goede kwaliteit om te stoken.

Tot slot nog een tip.

Het NIVON heeft een wandelgids uitgegeven: "Brabants Vennen Pad". Wandelen door de Kempen en de Meierij. Dit streekpad van 233 km lengte, met Heeze als begin- en eindpunt, maakt deel uit van het landelijk netwerk van Lange-Afstands-Wandelpaden en is bewegwijzerd met de bekende geel-rode strepen. De route loopt van Heeze, via Geldrop, Eindhoven, Boxtel, Oisterwijk, Bladel en Valkenswaard, naar Heeze. Kan in twee richtingen gelopen worden en is zodanig samengesteld dat u met gebruikmaking van openbaar vervoer het pad in etappes kunt lopen of onderweg overnachten. Uiteraard maakt u niet alleen kennis met de vennen, maar met veel meer natuur en met het nieuwe Brabant. De gids is verkrijgbaar bij VVV en ANWB kantoren en soms in de boekhandel.

Het "waterlelie" ven

16 “De laatste seconden”

Met zevenmijlslaarzen door de natuurhistorie van onze omgeving.

- ❖ Wie ooit het museum “Klok en Peel” in Asten heeft bezocht, kan in de afdeling paleontologie een kies bewonderen die ooit toebehoorde aan een mammoet. Maar ook botten van een walvis, tanden van een haai en nog veel meer resten van planten of dieren die ooit in deze omgeving geleefd hebben, zijn hier te zien. Je kunt er ook een compleet opgesteld skelet van een mammoet en een holenbeer bekijken. Om het verhaal compleet te maken zie je in een vloervitrine de skeletten van twee walvissen, namelijk een primitieve vinvis en een dwergpotvis. In tegenstelling tot bovenstaande zijn deze skeletten niet in onze omgeving, maar in de omgeving van Antwerpen gevonden. Ze zwommen echter wel in dezelfde zee. Zoals de ook in deze afdeling opduikende naam “Liesselzee” doet vermoeden, komen de meeste van deze fossielen uit deze omgeving. Dus de betreffende dieren liepen, resp. zwommen hier ooit rond. Met andere woorden in de ijstijden waarvan de (voorlopig ?) laatste ongeveer 12.000 jaar geleden voorbij was en de zeespiegel veel lager lag dan nu en soms de Noordzee geheel of gedeeltelijk droog lag, liepen hier o.a. de mammoeten rond. Ooit, toen de Noordzee nog niet ontstaan was en het Nauw van Calais nog niet bestond liep de Rijn met haar zijrivieren, Maas, Schelde en Theems door dat landschap naar het Noorden en mondde ongeveer op de plaats waar nu de Doggersbank ligt in de oceaan uit. Nog veel langer geleden, 10 miljoen jaar, was dit alles en ook ons land een ondiepe zee waarin o.a. haaien en walvissen zwommen. De kustlijn lag toen in de omgeving waar nu Aken ligt. Om kort te gaan land en zee wisselden elkaar nogal eens af. Heel Nederland is een grote delta gevormd uit sedimenten afgezet door de zee maar vooral door de rivieren.

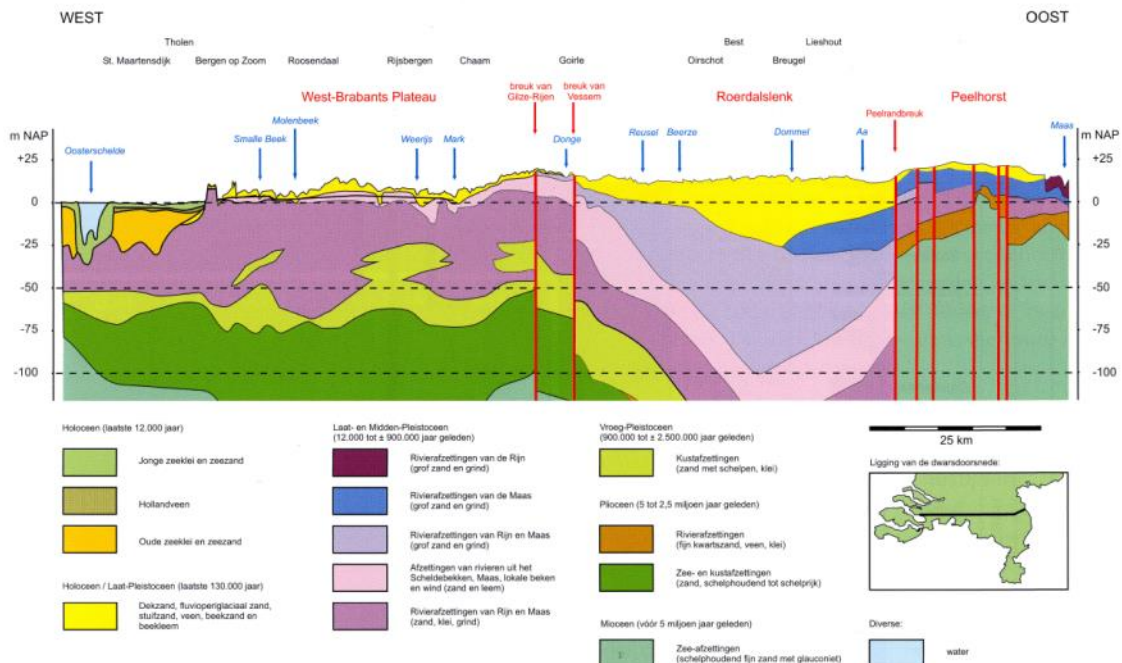
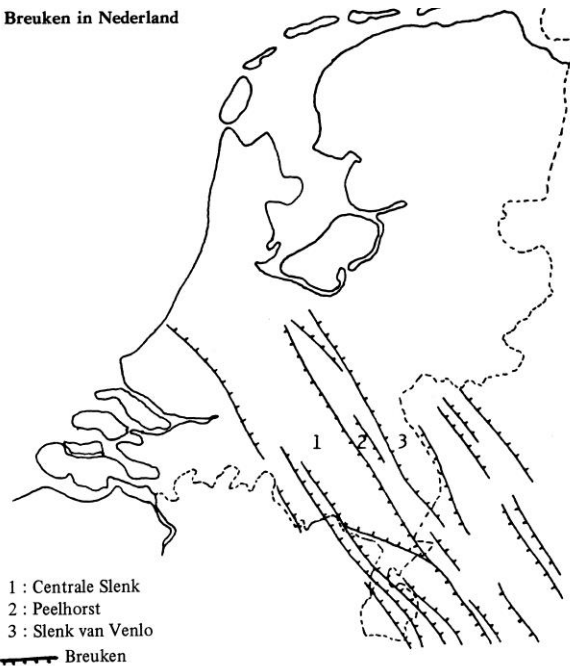
- ❖ In de diepe ondergrond van Nederland komt, zoals we weten, steenkool voor. Maar ook olie en gas. Aan de laatstgenoemde “delfstof” hebben we zelfs een groot gedeelte van onze welvaart te danken. Lang geleden is deze “gestolde energie” ontstaan uit de resten van dieren en planten die leefden en groeiden in een warm en weelderig landschap.

- ❖ Op de grens tussen Brabant en Limburg treffen we “De Peel” aan. Nu een natuurgebied, vroeger een moeras waaruit onze voorouders eeuwenlang hun brandstof haalden. Vermoedelijk is de ondoordringbare peel de oorzaak dat juist daar de grens tussen Brabant en Limburg ontstond. De ontginning van de turflagen betekende hard werken, maar zorgde ook voor enige welvaart in de peel-gemeenten. Maar ... waarom ontstond juist dáár de Peel?

- ❖ Op 13 april 1992 maakten we een aardbeving mee, waarvan het epicentrum in de buurt van Roermond lag. De beving had een sterkte van 5,8 op de schaal van Richter en was daarmee de sterkste aardbeving ooit in Nederland waargenomen. Dat de schade in Nederland (77 miljoen Euro) relatief meeviel kwam omdat de oorzaak van de beving op een grote diepte (17 km) lag en door de dempende werking van de met grondwater verzadigde aardlagen erboven.

De oorzaak van de aardbeving lag in de Peelrandbreuk, een breuk in de aardkorst waarvan de platen verticaal langs elkaar bewegen. De Peelhorst gaat relatief omhoog en de Centrale of Roerdalslenk (waarin ook Heeze-Leende ligt) gaat relatief omlaag. Meestal is dit een continu verlopende verschuiving van 2 tot 4 mm. per jaar, maar soms schoksgewijs zoals de aardbeving bewees. In werkelijkheid is de beweging heel wat ingewikkelder, daarover alleen al is een verhaal te schrijven. In ieder geval liggen bijvoorbeeld aardlagen uit het Mioceen (10 miljoen jaar geleden) op de Peelhorst, dicht onder de oppervlakte en in de Centrale slenk, dus onder onze omgeving, op een diepte van 200 meter en meer. Dat wij hier kunnen leven en dat hier niet een 200 meter diepe zee arm ligt, danken we aan het feit dat rivieren en zee sediment afzetten waardoor de daling van de bodem werd gecompenseerd. Dat we de hoogteverschillen tussen horst en slenk nu hier en daar kunnen zien is het gevolg van de verschillen in daling van de laatste duizenden jaren. In een publicatie van de Provincie Noord Brabant, volgt nu een kaartje, waarop dit mooi te zien is.

Breuken in Nederland

13. Geologische doorsnede van Noord-Brabant. Op de stijgende Peelhorst (uiterst rechts) komen oude zee-afzettingen vrij dicht onder het oppervlak voor. In de dalende Roerdalslenk liggen ze meer dan 300 meter diep; ze kunnen niet weergegeven worden op het profiel, dat slechts tot 100 meter beneden NAP reikt. In de slenk komen bovenaan dikke pakketten relatief jonge dekzand-, beekzand- en rivierafzettingen voor, die dan weer veel dunner zijn of ontbreken op de Peelhorst en op het West-Brabants Plateau (links van de breuk van Gilze-Rijen). Ze zijn in die stijgende gebieden door erosie verdwenen, of werden er nooit afgezet door de hogere ligging. Uiterst links in het profiel, bij de grens met de provincie Zeeland, zijn de diepe insnijdingen te zien van jonge getijdengoulen en van de Oosterschelde.

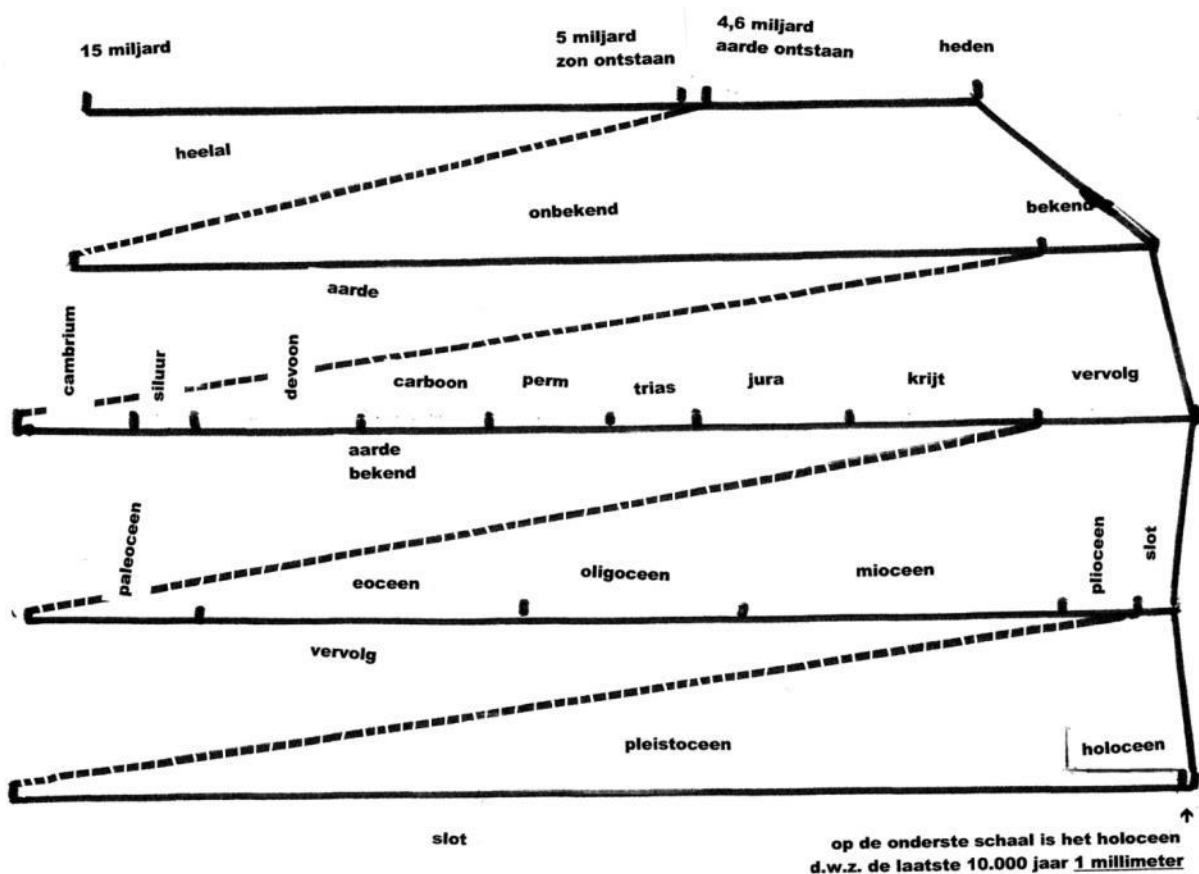
Wat heeft het voorgaande nu met elkaar te maken? Heel veel, bijna alles. Hierboven is al eens het getal 10 miljoen jaar genoemd. Wat nu Nederland is, was toen een zee. De kustlijn lag zo ongeveer waar nu Aken ligt. 5 miljoen jaar geleden lag de kustlijn in wat nu onze omgeving is. Dit is lang geleden is de eerste gedachte. Mooi niet. In de geschiedenis van de aarde is 10 miljoen pas geleden en de geschiedenis van de mens al helemaal niets. De laatste paar seconden kunnen we zeggen, zoals hierna zal blijken.

Geologische geschiedenis van de aarde.

Het probleem van een tijdschaal

Ooit is het heelal ontstaan. Sommige berekeningen gaan uit van 15 miljard jaar geleden. Een onvoorstelbare tijd die wij inzichtelijk willen maken met onderstaand schema. De bovenste horizontale lijn stelt 15 miljard voor. Het laatste tijdvak hierin van 4,6 miljard jaar (de ouderdom van de aarde) hebben wij vergroot naar de 2^e horizontale lijn. Van de eerste 4 miljard van de aarde weten wij niets. Wij weten alleen iets van de laatste 500 miljoen jaar. Dat is het laatste vakje in de 2^e balk, dat wij weer vergroot hebben om de tijdvakken te kunnen weergeven.

Om alle tijdvakken enigszins op schaal te kunnen weergeven, moeten wij nog tweemaal meer vergroten.

Het meest rechtse vakje (1 millimeter), stelt het HOLOCEEN voor, ofwel de laatste 10.000 jaar van de aarde tot op heden. Om u nog een idee te geven: Als wij alle voorgaande perioden op dezelfde schaal als het holoceen zouden willen weergeven zou de horizontale lijn daarvoor ongeveer 1½ kilometer lang moeten zijn.

Omdat in dit laatste millimeterdje, en dan nog maar in een gedeelte van het holoceen, zich de hele bekende geschiedenis van de mensheid heeft afgespeeld hieronder een tijdschaal van deze periode. (Met dank aan het museum Klok en Peel in Asten)

Holoceen 11.500 - nu	Het Heden		0 - nu	
	La Tène-periode		450 v. Chr - 1e eeuw v. Chr	
	Hallstatt-periode			
	Ijzertijd		800 v. Chr	
	Laat		Proto-historie	
	Midden			
	Vroeg			
	Bronstijd		3000 - 800 v. Chr	
	Neolithicum	Kopertijd	5500 - 3000 v. Chr	
		Laat	Pre-historie	
		Midden		
		Vroeg		
	Mesolithicum	Laat		
Midden				
Vroeg				
Paleolithicum	Laat	Einde laatste ijstijd		
	Midden	Uitsterven mammoet		
	Vroeg			
Pleistoceen 2,5 milj. - 11.500	Steentijd			

Gewapend met deze kennis, nu de geologische geschiedenis van de aarde.

Geologische geschiedenis van de aarde.

Het is volgens de huidige wetenschap 5 miljard jaar geleden dat de Zon ontvlamde en ongeveer 4,6 miljard jaar geleden is de Aarde en de Maan ontstaan. Een niet voor te stellen tijd, dus we verkleinen die 4,6 miljard jaar, naar 46 jaar. De aarde is dan ontstaan 46 jaar geleden en was toen een grote bol van gloeiend heet gesmolten gesteente en gassen. De aarde ging langzaam afkoelen, er ontstond een aardkorst bestaande uit grote platen, die braken, op elkaar botsten en uit elkaar dreven, zoals nu nog steeds het geval is. De waterdamp die door allerlei processen veel later ontstond dreef als dichte wolken om de aarde. Van de eerste 36 jaren weten we **helemaal niets**. Toen de atmosfeer voldoende was afgekoeld begon het te regenen. De regen verdampte onmiddellijk op die hete aardkorst en zo ging de afkoeling verder, miljoenen jaren lang. In onze ogen geen prettig oord om in te leven, maar dat was dan ook nog niet mogelijk. Dat werd anders, toen het water niet meer onmiddellijk verdampte en er zeeën ontstonden. In de oceanen is het eerste leven ontstaan, maar toen waren er, in onze afgesproken tijdschaal, al **36 jaar** voorbij.

Het is nog maar **tien jaar geleden** (1000 miljoen jaar, ofwel 1 miljard in werkelijkheid) dat de eerste levensvormen ontstonden met het vermogen tot voortplanting. Wij delen nog steeds stukken van ons DNA met die eerste levensvormen uit de oerzee. Zo is bijvoorbeeld onze schildklier ooit begonnen als een orgaan in een oerworm en zijn de 'oudste' delen van ons lichaam die met hormonen te maken hebben terug te voeren op de eerste oervormen van leven in de wereldzee.

De aardkorst bestaat uit verschillende soorten gesteenten. De zwaardere soorten zakten omlaag en vormden zo de bodem van de zee. Het is allemaal zeer eenvoudig weergegeven, maar de lichtere gesteenten stegen omhoog en staken boven de oerzee uit. Hieruit zouden de continenten ontstaan.

De oudste periode uit de aardgeschiedenis waarvan we iets weten is 500 miljoen jaar geleden, in de hierboven afgesproken tijdrekening van 46 jaar, ruim **5 jaar** geleden. In de geologie het **CAMBRIUM** genoemd. Dit tijdperk duurde een half jaar. In werkelijkheid, ik zeg het nog maar eens ongeveer 54 miljoen jaar. In de zee ontstonden de eerste weekdieren. De aardschol waarop Nederland zou ontstaan lag vermoedelijk ergens in de omgeving van de (schrik niet) Zuidpool, maar zelfs dat weet men niet precies.

In ieder geval een half jaar later is een deel van het toekomstige Europa, dus inclusief Nederland al een eind Noordwaarts opgedreven en lag ter hoogte van Zuid Amerika, waar nu de zuidelijke Atlantische Oceaan is. In zee waren de eerste primitieve gewervelde vissen ontstaan. In de nu volgende warmere periode (**SILUUR**) ontstonden de eerste primitieve landplanten. Aan het einde van die periode, ongeveer 4 jaar geleden lag "Nederland" weer iets hoger ten westen van waar nu Zuid Afrika ligt.

Het volgende halfjaar was belangrijk. In het **DEVOON** ontstonden achtereenvolgens echte landplanten, boomvarens en zaadplanten. De eerste insecten verschenen, evenals de amfibieën. Het toekomstige Nederland lag toen in de buurt van de evenaar en zo kon in de nu volgende periode van het **CARBOON** uit de weelderige plantengroei de steenkoollagen ontstaan. Ook verschenen de eerste echte landdieren, de reptielen. Het is nog maar **drie jaar** geleden!

In het volgende halfjaar lagen alle toekomstige continenten op één kluitje bij elkaar. Dit supercontinent (zie kaartje) wordt Pangaea genoemd en Nederland (zie stip) lag nu iets ten noorden van de evenaar. In deze droge periode **PERM** genoemd heerste de woestijn en veel dieren stierven uit.

Daarna volgde het tijdperk **TRIAS**, van 2½ tot 2 jaar geleden. Nederland lag waar nu de Middellandse zee is. Pangea brak in stukken en de Atlantische Oceaan begon te ontstaan toen Noord- en Zuid Amerika zich van Europa en Afrika verwijderden. De plantengroei leefde weer op met veel nieuwe soorten. De dinosaurïërs kwamen te voorschijn en daaruit ontstonden weer de eerste vogels. Nog in het verborgene, maar voor ons belangrijk, de eerste **primitieve zoogdieren** waren aanwezig.

Twee jaar geleden, in het tijdperk de **JURA**, was de bloeitijd van de nu bij de jeugd zo populaire dino's. en dat zou ruim een jaar (in werkelijkheid 134 miljoen jaar) duren, maar dan zijn we al aan het einde van de volgende periode. Die volgende periode **KRIJT** genoemd begon 1½ jaar geleden en eindigde een half jaar geleden, om precies te zijn op **8 mei van ons laatste jaar**. In deze in werkelijkheid 80 miljoen jaar durende periode ontstonden de bloemplanten en vond er tegen het einde een grote ramp plaats. Een grote meteoriet sloeg in op aarde. De Dinosauriërs en mogelijk wel 95% van alle leven stierf uit. Daardoor kregen de **zoogdieren** die tot dan toe in het verborgene leefden en heel klein waren een kans om te evolueren. Vanaf **8 mei** begint het **PALEOCEEN** (we hebben nog 65 miljoen jaar te gaan) en het gaat nu snel. In het **EOCEEN** vinden we het oudste fossiel van een primate. Rond **einde juni** verschijnen de apen en de eerste mensaap verschijnt **einde augustus**.

Het **OLIGOCEEN** gaat op **23 oktober** over in het **MIOCEEN** en dat zal duren tot **13 december**. Het mioceen is in ons verhaal belangrijk, want de eerste mensachtige wordt gevonden. Maar in het begin van dit verhaal vertelden we dat 10 miljoen jaar geleden Nederland nog de Liesselzee was, waar de "Astense" walvissen rondzwommen. Dat was dus op **25 november**. Ook ontstonden toen de Alpen doordat Afrika op Europa botste en nog een aantal andere gebergten zoals bijvoorbeeld de Himalaya doordat India met een "rotvaart" op Azië botste. Door de botsing met Afrika ontstonden er spanningen in de plaat van Europa waardoor er breuken in kwamen. De Rijndalslenk zou de plaats bepalen waar ooit de Rijn zou stromen. De Roerdalslenk was weer een zijtak van die breuk die de loop van de Oermaas zou bepalen, belangrijk voor ons omdat de Maas en de Rijn het zand en grind aanvoerden waaruit de Nederlandse delta kon ontstaan. De breuk aan de Oostzijde van de roerdalslenk was de **Peelrandbreuk**, in het begin genoemd.

Op **13 december** (we hebben nog 18 dagen te gaan) begint het **PLIOCEEN**. Dat is die 5 miljoen jaar geleden toen hier in de omgeving de kustlijn lag. Zuid Limburg lag definitief droog. (Maar wat is 'definitief' in de geologie?) Ook begonnen de huidige continenten zich te vormen op de plaats waar ze nu liggen. In Ethiopië leefde de later als fossiel teruggevonden **LUCY**. Voor de aardigheid; dat is van ons af ongeveer **100.000 generaties** terug.

Op **24 december** begint de aarde af te koelen en het **PLEISTOCEEN**, ofwel het voor ons zeer belangrijke tijdperk van de IJstijden begint. De ijstijd bouwde verder aan de Nederlandse delta door de vorming van de stuwwallen zoals de Veluwe. Men spreekt wel van 4 ijstijden met daartussen 3 warmere tussenijstijden. In de 4^e tussenijstijd zouden wij nu leven. Maar nu begeven we ons op gevaarlijk ijs, want die ijstijden worden soms weer onderverdeeld. En wat die laatste tussenijstijd betreft, misschien komt er door de verandering van het klimaat wel geen nieuwe ijstijd meer ???

In ieder geval, rond **25 december** vinden we de eerste **Homo Sapiens**, ofwel de denkende mens.

In de komende **6 dagen** gaat de mens zich over de aarde verspreiden en de **Neanderthaler** duikt op in Europa op **31 december, 's morgens rond 8 uur**. De **Cro-Magnon mens**, die wel tot de moderne mens gerekend wordt, is er na de middag om **kwart voor 6**.

Men denkt dat de ontwikkeling van de moderne mens zeer begunstigd is door de ijstijden, want in deze harde tijden kon alleen de sterkste en vooral de slimste overleven. De ijstijd heeft dus de evolutie een handje geholpen. In deze tijd werden door de wind ook in Brabant de dekzandruggen afgezet met zand afkomstig van wat nu de bodem van de Noordzee is, waardoor het verschil tussen horsten en slenken aan de oppervlakte bijna niet meer zo opvalt.

De laatste ijstijd eindigde \pm 12.000 jaar geleden en het **HOLOCEEN** begon. Op onze tijdsklok was het toen **31 december om 22.57 uur**. Dus nog 3 minuten voor 11. We hebben niet veel tijd meer tot **NU**. Met Nu bedoelen we dan de jaarwisseling op **31 december** om 24.00 of 00.00 uur.

De Peel werd in het laatste $\frac{1}{2}$ uur gevormd uit een moeras op de Peelhorst, omdat door de beweging in het breukvlak ten opzichte van elkaar de grondwaterafvoer stagneerde en zo het verschijnsel van de wijstgronden optrad, waarbij de hoger gelegen Peelhorst natter is dan de lager gelegen slenk. Om het verhaal af te ronden:

- De eerste beschaving in Egypte (3000 voor Chr.) begon om **23.34 uur**.
- In Griekenland leefde Homerus en werd het eerste alfabet uitgevonden, ofwel ontleend aan Fenicische schrifttekens, een **kwartier** geleden.
- De Christelijke jaartelling begon met het jaar nul om **23.49 uur**.
- Circa **7 Minuten** geleden begon de landbouw met als gevolgen de ontbossing, vorming van stuifzanden, maar ook veel biodiversiteit in het landschap. In de laatste seconden liep het nog uit de hand met verkavelingen, vermessing, bio-industrie, zure regen en alle andere begrippen van deze tijd.
- Honderd jaar geleden was het **31 seconden** voor NU en toen moesten alle huidige aardbewoners nog geboren worden. O Ja bijna vergeten, in 1897 werd de laatste wilde wolf in Nederland geschoten in Heeze.
- **Jawel, in die "laatste seconden!"**

Harrie Berkers

17. De Beken in de gemeente Heeze-Leende.

Rivier(tje), Beek, Loop zijn benamingen voor watergangen die het regenwater, al of niet te snel en al of niet verontreinigd, afvoeren uiteindelijk naar zee, waarna het na korte of lange tijd als regen weer terugkomt. De Waterkringloop genoemd. In dit systeem spelen natuurlijk nog meer begrippen een rol, zoals sloten die vroeger in het dialect ook wel heel beeldend graaf genoemd werden. Wij beperken ons tot de drie eerstgenoemde watergangen in onze gemeente. Wij noemen ze maar eens, te beginnen aan de noordgrens tussen Heeze en Geldrop;

- De Rul of Kleine Dommel; de hoofdwatrafvoer in ons gebied. Op de uitzonderingen komen wij nog terug.
- De Rielloop (*J.A.P. Smits: Op het bordje van het waterschap ter hoogte van Strabrecht staat Rielloop. Ik ben het daar niet mee eens want dat is fout*) op oude kaarten ook wel Reeloop genoemd, die oorspronkelijk iets ten noorden van de Rul (de straat) in de kleine Dommel uitmondde.
- De Soei, een bijna verdwenen waterloopje dat wij ook zullen bespreken.
- De Sterkselse Aa die ook het water afvoert van Het Sterksels Kanaal, de Peelvenloop en de Rakerloop. Samen met de hierna volgende Grootte Aa vormt zij ter hoogte van het kasteel de Kleine Dommel.
- De Grootte Aa, ook wel Leender Aa genoemd, met de hierna volgende zijbeken.
- De Waterlaat, die de afwatering van de Heezerenbosch en het Heezerven verzorgt.
- Het waterloopje, wij noemen het maar de Vense Loop, nu meer een slotensysteem dat het kleine zijdal van het "Oude Heeze", nu Kerkhof, Hazenhurk en De Ven ontwatert.
- De Grootte Aa, die zich in Leende splitst in de Kleine Aa en de Strijper Aa. (*J.A.P. Smits: Klopt niet omdat beide genoemde beken samen de Grootte Aa gaan vormen*)
- De Kleine Aa neemt ook nog het water op van de Bulder Aa en de Boschloop, maar dan zijn wij de zuidgrens van onze gemeente al gepasseerd.
- De Strijper Aa, ooit i.v.m. de ruilverkaveling nogal ingrijpend van loop gewijzigd ontvangt ook nog een gedeelte van haar af te voeren water uit België uit een riviertje met de weinig vleiende naam 'Rioolbeek'. (*J.A.P. Smits: De oude Strijper Aa bestaat nog steeds. Hij ontspringt ter hoogte van 'De Weijers' ten zuiden van de Grootte Heide. Voor de nieuw gegraven Strijper Aa werd dit loopje gevoed door enkele vennen waaronder het 'Schepsel, Pastoorsven en de voormalige Prinse Weijer. Nu loopt het nog door de wilgen- en broekbossen van de Goorse Putten, de Broeken ten zuiden van Leender Strijp*)
- Volledigheidshalve noemen wij nog even de Beekloop die in Geldrop in de Kleine Dommel stroomt, maar ook het Huisven en omgeving ontwatert.
- De Tongelreep laten wij verder buiten beschouwing.

Wat opvalt als wij de kaart bekijken is dat wij ons op een 'hellend vlak' bevinden. Het hoogste punt van onze gemeente bevindt zich bij de Achelse Kluis, namelijk op een hoogte van + 29,6 NAP. Het laagste punt is op onze noordgrens, waar de Kleine Dommel ons verlaat op + 18 NAP. Over een lengte van circa 12 km, een hoogteverschil van 12 meter. Dat opent perspectieven voor watermolens. Kijkend naar de Historische kaart van ± 1900 en naar de hierbij afgebeelde kaart zien wij dat wij leven in een dal (van heide in het oosten, tot heide in het westen) van 1, tot 3 km breed dat zich bij Heeze in tweeën splitst en zuidelijker bij Leende nogmaals. Bij Heeze is de westelijke heide circa + 22 NAP en de oostelijke heide circa + 24 NAP. Het Dommeldal is + 19,5 NAP. Een gemiddeld hoogteverschil van 3½ meter. Ter hoogte van 'De Plaetse' is dit wel zeer duidelijk zichtbaar.

Wat verder opvalt, is dat de rivier vlak langs de oostzijde van het dal stroomt en dat de bewoning is begonnen op de westoever, ongeveer halverwege tussen de beek en de voormalige heide. Dit vraagt om een verklaring.

Een stukje ontstaansgeschiedenis.

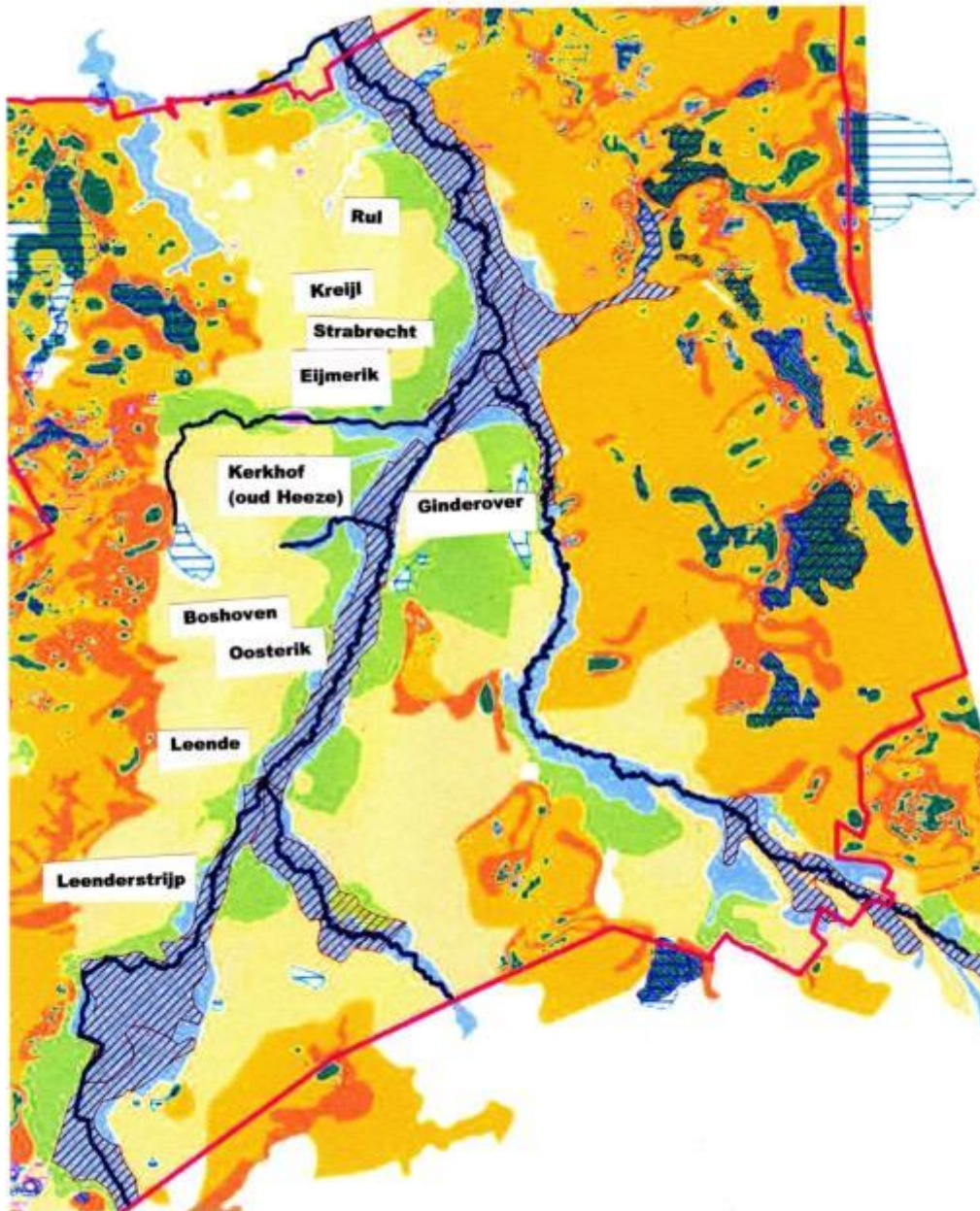
In gedachten proberen wij ons voor te stellen hoe het gegaan zou kunnen zijn. Nederland is in feite een delta, niet eens zo erg groot, opgebouwd uit materiaal dat te gevolge van erosie van berggebieden door rivieren bij de uitmonding in zee wordt afgezet. Die rivieren zijn de Rijn, Maas en Schelde en hun voorlopers die al vlechtend door het landschap hun weg naar zee zochten. Tijdens de ijstijden hielp ook de wind nog mee en modelleerde het landschap waarin wij nu leven. Toen de mens in de laatste tweeduizend jaar zich hier definitief ging vestigen moest hij zich aanpassen aan de omgeving. Al gauw leerde hij dat het nodig was zich tegen het water te beveiligen door het opwerpen van terpen en de bouw van dijken. Nog altijd is het zo dat zonder dijken bijna de helft van Nederland onbewoonbaar zou zijn, of zelfs geheel onder water zou verdwijnen. Bovendien ligt Nederland op een aardschol die langzaam kantelt. Het gebied van de Ardennen stijgt en de bodem van de Noordzee inclusief Nederland daalt. Het scharnierpunt ligt ongeveer bij onze zuidgrens.

De Lage Landen is niet alleen Nederland. Ook o.a. delen van Noord Duitsland zijn laag gelegen en niet te vergeten de huidige Noordzee is ook een deel van het continentaal plat en dus eigenlijk onder water verdwenen land. In het pleistoceen waren de huidige lage landen inclusief de Noordzee beurtelings land en zee. De kustlijn schoof vereenvoudigd weergegeven op en neer van zuid-oost, naar noord-west, afhankelijk van de koude en dus van de hoeveelheid water dat in ijs was vastgelegd. Volgens de toelichting op de Geologische Kaart van Nederland uit 1925, was de zeewaterstand 2000 jaar geleden 2 meter lager dan nu. In 5000 voor Chr. was de waterstand 7 meter lager, in -8000 -20 meter en in -18000 was de waterstand 60 meter lager en lag de Noordzee grotendeels droog.

Toen de laatste ijstijd begon, lagen er al oude soms deels droge rivierdalen. Doordat de ondergrond permanent bevroren was (de permafrost) waren, of werden, die oude rivierdalen breed en ondiep. In droge tijden werden hier door de overheersende westenwinden de zogenaamde dekzandgebieden gevormd met zand uit de toen droog liggende Noordzee. De smeltwaterdalen stoven daarbij ook deels vol, het eerste en het meeste in de luwte aan de westzijde waar de zwaarste zandkorrels als eerste neersloegen. De rivierdalen kregen daardoor dus een asymmetrische vorm. Onze huidige beken volgen nog steeds die oude beddingen, waarvan het diepste gedeelte aan de oostzijde tegen de heidegebieden aan ligt.

Toen de mensen zich hier definitief gingen vestigen ontstonden de nederzettingen langs de riviertjes aan de **westzijde** ongeveer halweg tussen het hoogste en laagste deel. De kaarten laten dit duidelijk zien. Nederzettingen werden gehuchten en sommige gehuchten werden dorpen. Verder zien wij, ook in Heeze, dat de dorpskern zich in de loop der tijden verplaatste.

gedeelte erfgoedkaart Heeze-Leende; SRE Milieudienst

Op de kaart is goed te zien, het oorspronkelijke brede smeltwaterdal, aan de westzijde schuin aflopend naar de rivier gedeeltelijk dicht gestoven, met aan de oostzijde tegen de steilere oever de huidige rivier. Ingetekend zijn de namen van de op de westoever ontstane gehuchten. Ook is te zien dat het ten zuiden van Leenderstrijp moerassig was.

**Bijzonderheden over de beken in Heeze-Leende.
De Rul of Kleine Dommel en de Rieloop**

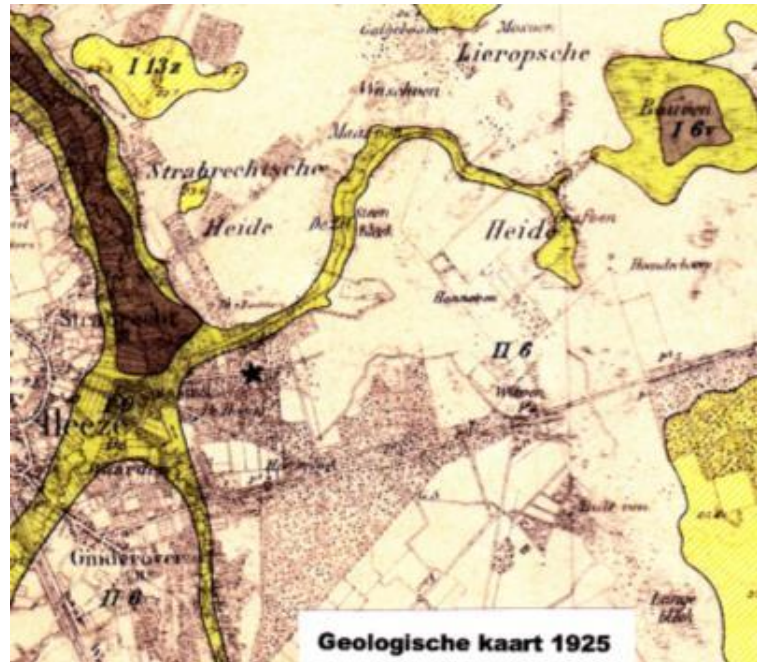
De samenvloeiing van de Kleine Dommel en Rieloop is in de loop der tijden gewijzigd en iets naar het zuiden verplaatst, waardoor de Kleine Dommel vanaf de nieuwe samenvloeiing de oude loop van de Rieloop volgt, waarin ook nog een “zandvang” werd aangelegd. Het daarbij vervallen gedeelte van de oude loop van de Kleine Dommel is inmiddels weer “in gebruik hersteld”, al is daarbij niet helemaal de

oude bedding aangehouden. De bovenste kaart is ± 1897, de onderste van ± 1986. Zie de pijlen.

De Rieloop

Op dit moment ligt het begin ('de bron') in Someren-Heide. Als Peel-rijt (een oude naam) stroomde zij oorspronkelijk uit in het Beuven. Vanuit het Beuven stroomt de Witte Loop in Westelijke richting dwars over de Strabrechtse Heide richting Heeze, om bij het verlaten van de heide nogmaals van naam te wijzigen in Rieloop, op oude kaarten ook wel Reeloop genoemd. Volledigheidshalve vermelden wij dat in 1986 er aan de Peelrijt ingrijpende wijzigingen plaatsvonden. Een

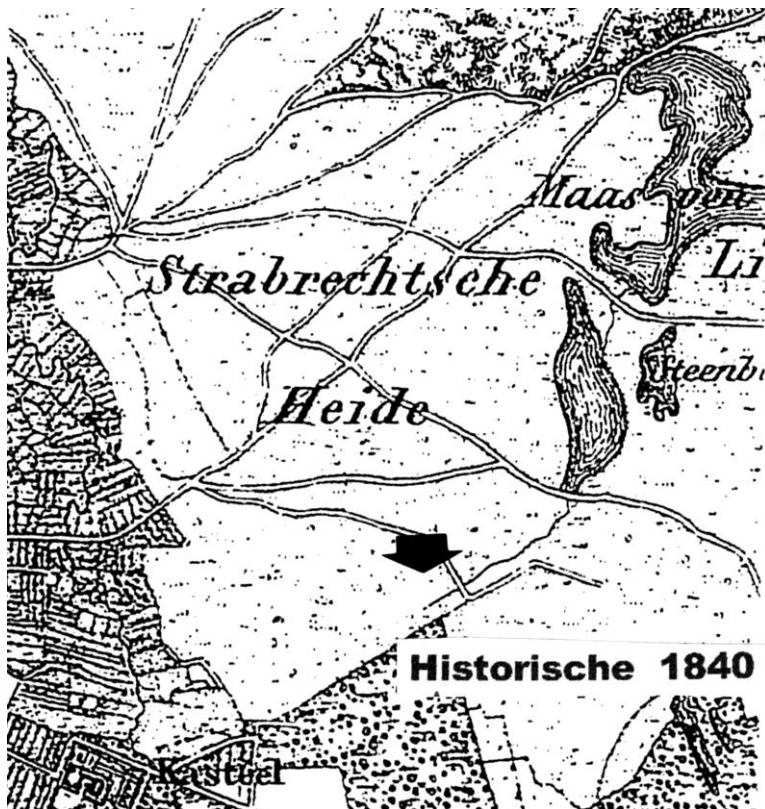

gedeelte van het water wordt nu afgevoerd naar de (Lieropse) Kleine Aa. (J.A.P. Smits: *Al het water uit de Peelrijt wordt nu via een bypass over de waterscheiding naar een ander waterschap afgevoerd. De Witte Loop ontvangt daar door nu alleen nog maar lokaal water van de Strabrechtse Heide en directe omgeving*) Het Beuven werd in 1985 opgeschoond en kreeg via een ingewikkeld waterregelingsysteem een voorgezuiverd gedeelte van het water uit de Peelrijt.. Een stuw in de Witte Loop reguleert nu ook het westelijke gedeelte.(J.A.P. Smits: *Inmiddels is het waterregelingsstelsel weer opgeheven De stuw is buiten werking gesteld. Het water van het Beuven wordt nu op 23.73 meter NAP over de kade via een nieuwe slenk afgevoerd naar het westelijk gelegen Marijkeven*). **De volgende vraag is: stroomde de Witte Loop ooit als zelfstandige beek van West naar Oost in het Beuven en is de verbinding met de Rieloop kunstmatig en van latere tijd.** Zie de kaarten. Op de geologische kaart van 1925 sluit het dal van de witte loop aan op het dal van de kleinen dommel. Vlak voor het Beuven zien wij een kleine

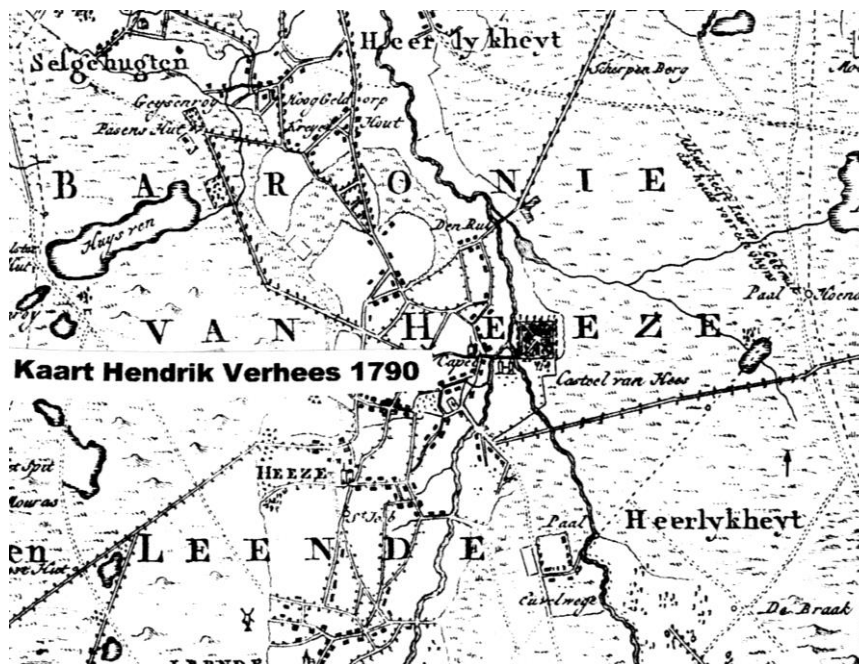
onderbreking. De vraag is dan: zou de witte loop ooit in het grafven zijn oorsprong hebben gehad en dus naar het westen gestroomd zijn? (J.A.P. Smits: *Voor dat de Witte loop is gegraven als verlenging van de Peelrijt met als reden dat het Somerense Heide gebied moest afwateren naar de Rul of Kleine Dommel, stroomde het Beuven via een natuurlijke slenk over in het Grafven. Dit ven stroomde vervolgens over in het Waschven en Maasven die weer overliepen in een slenk. Deze slenk kwam uit op een rijt (kwelzone) met broekveen*

vanwaar een klein natuurlijk stroompje Reeloop of Rieloop het kwelwater naar de Rul afvoerde. Om sneller water af te voeren hebben de boeren uit de omgeving al in de late middeleeuwen alle vennen via een loopje met elkaar verbonden. Dit loopje heet nu de Witte Loop. Het voert nu alleen nog maar in de winter en voorjaar Strabrechtse Heidewater af.) Volgens de historische atlas van 1897, zou de witte loop beginnen bij "De 7 Boomen" en dus toen in oostelijke richting stromen.(J.A.P. Smits: *Kan niet. Water stroomt niet tegen de berg omhoog*.) Maar wij zijn er nog niet.

Op de kaart van 1840 hierboven begint de witte loop ongeveer in "De Zil". (J.A.P. Smits: Dit klopt. Daar begint de Rijt met broekveen die kwel afvoert)

Op de kaart van 1790 hieronder komt de witte loop vanuit het Beuven , stroomt dan in een nu niet meer bestaand riviertje dat zijn oorsprong zou hebben in de laagte ten zuiden van de weg van Heeze naar Someren vlakbij de gemeentegrens. (J.A.P. Smits: Het 'niet bestaande riviertje' is ook een gegraven loopje komende vanuit de omgeving van het Bultven bezuiden de Provinciale weg Heeze-Someren. Het loopje is er nog steeds en loopt ter hoogte van het Platvoetje of Witven door een duiker onder de Provinciale weg door. Daar het Witven in en weer uit door een hoge zandkop heen gegraven naar het Henneven. Vandaar loopt het door een laagte over een huidige brandgang naar de ontginning net ten westen van de 'Steenbleek' bij het Brabantslandschap. Via een aantal slotjes komt het daar in de Witte Loop. De ontginning is op de kaart van Verhees 1790 nog niet te zien.)

De Soei

Langs de Hodibalduslaan ligt het zogenoemde IVN plantterreintje. Een bijzonderheid van dit terrein is te zien aan de zuidzijde. De daar aanwezige sloot is een rest van het vroegere riviertje De Soei. De Soerackerslaan dankt hieraan de naam.

De Soei was een waterloopje met een heg of bomen er langs, die liep midden door de **Soei-akkers**, een oude akker naam in wat nu de Engelse tuin heet. De Soei liep zo ongeveer in de buurt van de huidige Past.Spieringslaan of iets ten noorden daarvan en mondde uit in de Kleine Dommel. Vanaf de Kleine Dommel stroomopwaarts ging de Soei door middel van houten duikers onder de weg door, die nu nog steeds loopt voorbij Strabrecht, splitsing zandweg naar de Rul. Daarna eveneens met houten duikers onder nu niet meer bestaande zandwegen door de akkers en een **tramweg** van de paardentram van Heeze naar Geldrop. Daarna verder in westelijke richting met een stenen duiker onder de Geldropseweg door, om zijn oorsprong (geen bron dus) te vinden in de akkers van de Weibossen ergens in de omgeving van de huidige Burgemeester Serrarisstraat / Irenelaan. Probeer het terug te vinden !!

Historische kaart verkend in 1897 en herzien tot 1912
(D' / D^{rs} = Duiker / Duikers)

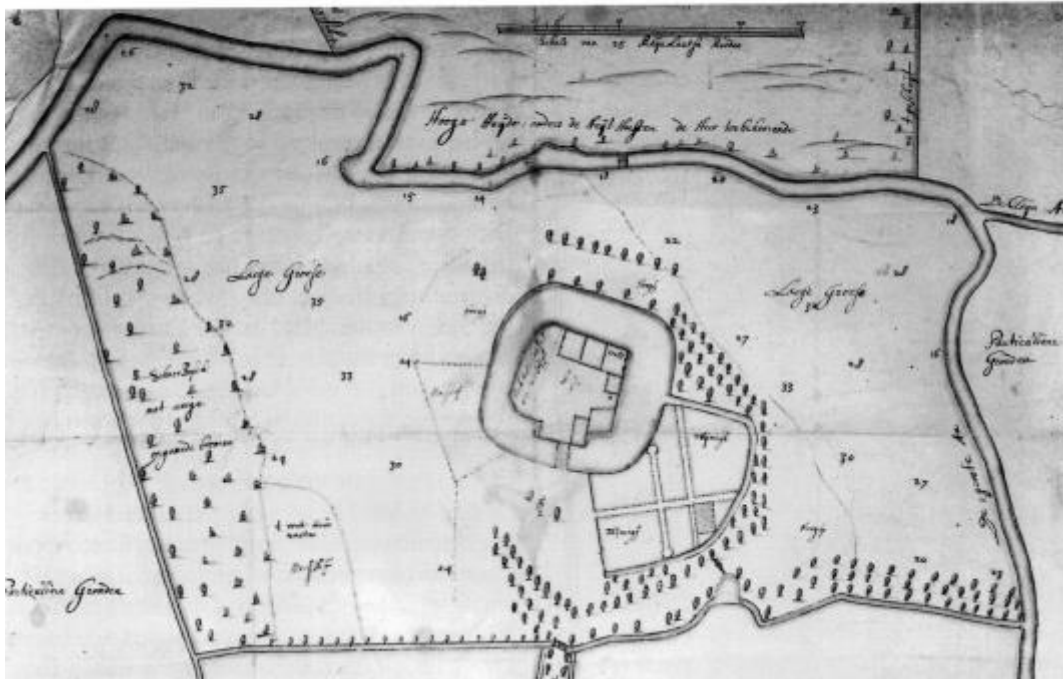

Sterkselse Aa en Groote Aa bij het kasteel

De Sterkselse Aa is misschien wel het mooiste riviertje in de verre omgeving. Vanaf het beginpunt bij het landgoed Huchten, via "De Pan", daarna de prachtig slingerende loop in de omgeving Kapellerput en tot slot de kroon op het werk in de Herbertusbossen. Geen wonder dat de IJsvogel zich hier thuis voelt.

Ooit is bij de samenvloeiing van De Groote Aa en De Cleijn Aa (nu Sterkselse Aa genoemd) het Kasteel van Heeze gebouwd. Hoe dat eerste gebouw er uit zag en hoe de riviertjes ter plaatse er toen uitzagen is niet te achterhalen. Wel is te achterhalen dat er sinds die tijd nogal wat aan de loop is 'gesleuteld'.

Plattegrond uit 1662 van het middeleeuwse kasteel van Heeze.

Op de plattegrond uit 1662 is te zien dat de samenvloeiing van de 'Groote' en de 'Cleijn' Aa ten zuid-oosten van het toenmalige kasteel lag.

Op de plattegrond van Kuijper uit 1866 is nog duidelijk de oude loop van de Sterkselse Aa te zien (2 pijltjes) richting Z-O hoek van de buitengracht. De huidige loop schijnt toen al wel gegraven te zijn, maar het kan ook een perceelsafschieding zijn. Ongeveer 100 jaar later (topografische kaart 1961) is de huidige situatie te zien. De voormalige loop is gereduceerd tot een bochtige sloot. Wij vermelden voor de volledigheid nog een "normalisatie" uit de 20^e eeuw die verdwenen is en ook op de kaart niet te zien. In het terrein nog wel herkenbaar als een brede droge bedding die gedeeltelijk verzand is, ten zuiden van de Pijl op de kaart van 1961.

Sterksels Kanaal en Peelvenloop

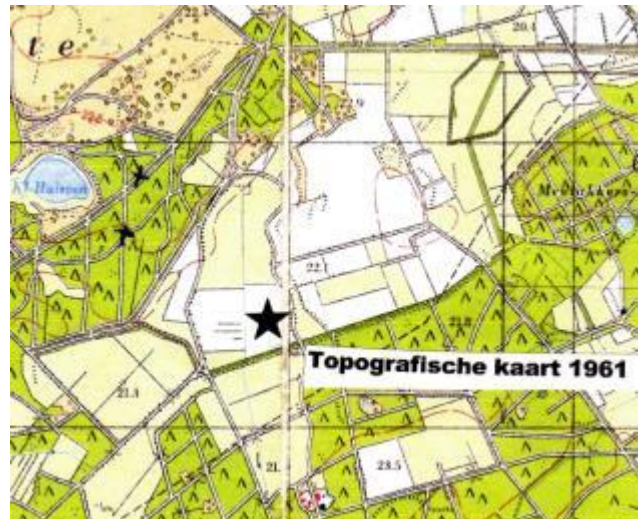
Toen in 1915 Sterksel werd aangekocht door de “N.V. De Heerlijkheid ‘Sterksel’”, kwamen er allerlei plannen op tafel (o.a. beschreven door Anton van Oirschot) waarvan sommige werden uitgevoerd en andere niet. In verband met de ontginningen moest men de waterafvoer verbeteren. Om de Sterkselse Aa te ontlasten en om een vervoer over water mogelijk te maken werd het Sterksels Kanaal gegraven. Het was in 1920 gereed, 6 km lang met een verval van 3 meter. Om het Peelven te kunnen ontginnen werd de Peelvenloop gegraven, die ter hoogte van Euvelwegen in de Sterkselse Aa stroomde.

Dat de naam “Peelven” nog zo gek niet was blijkt uit de hieronder volgende kaarten. Hoewel de verhoudingen topografisch gezien niet altijd kloppen met de werkelijkheid, blijkt wel dat het vroeger zeer grote moerasgebied “De Peel” uitlopers had, ver in westelijke richting.

De Beekloop.

De Beekloop stroomt in Geldrop-Zesgehuchten. De bovenloop begon ooit in Heeze, nabij de Meelakkers. Bij de ontginning van het Huisven is een verbinding gegraven naar de Beekloop. Omdat die verbinding door een nogal wat hoger gelegen gebied ging, is die verbinding diep in het landschap ingesneden. (Zie de ster op de Kaart).

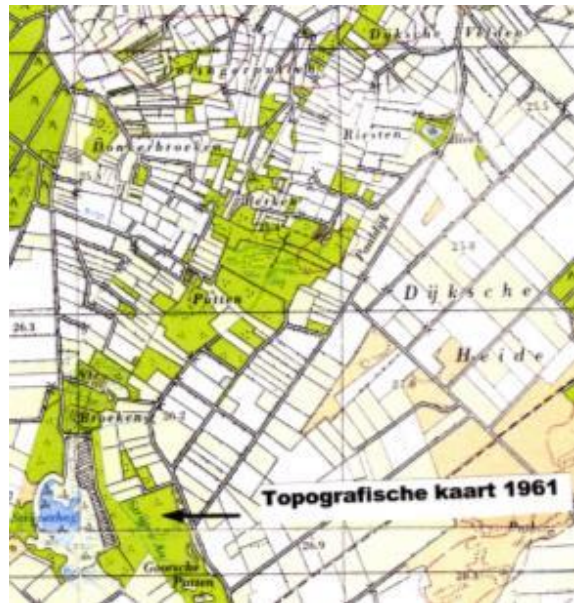

Het Heezerven, de naam zegt het al was vroeger een ven. Het ven watert af via een diepe sloot die weer aansluit op de Waterlaat, die er ook voor zorgt dat de Heezerenbosch, Oude Molen, Kruis en Emmerikstraat droge voeten houden. Zie de kaart uit 1897.

De Strijper Aa

De Strijper Aa heeft vooral bij natuurvrienden veel emotie losgemaakt bij de uitvoering van de ruilverkaveling in de zestiger jaren van de vorige eeuw. De loop werd ingrijpend gewijzigd en er kwamen kaarsrechte kanalen voor in de plaats. De voorstanders noemden dat “normaliseren”, de tegenstanders vonden het “abnormaliseren”. Tegenwoordig wordt het herstellen van de oude lopen en meanders ook wel weer normaliseren genoemd. “Het kan verkeren”, zei Bredero al. De kaartenserie geeft eigenlijk de “evolutie” (of was het revolutie) van het landschap weer. Op de laatste kaart is interessant te zien hoe de Strijper Aa alle vennen ten zuiden van Leenderstrip verbond. (J.A.P. Smits: *Dat doet hij nog steeds en stroomt bijna onzichtbaar door het dichte broekbos (zie eerdere opmerking). De nieuwe Strijper Aa is veel oostelijker van het beekdal gegraven. Het waterschap is bezig de oorspronkelijke bedding te herstellen. De nieuw gegraven Strijper Aa blijft bestaan maar wordt natuurvriendelijker ingericht. In het broekbos zijn nog steeds heel bijzondere natuurwaarden te vinden.*)

Circa 1986

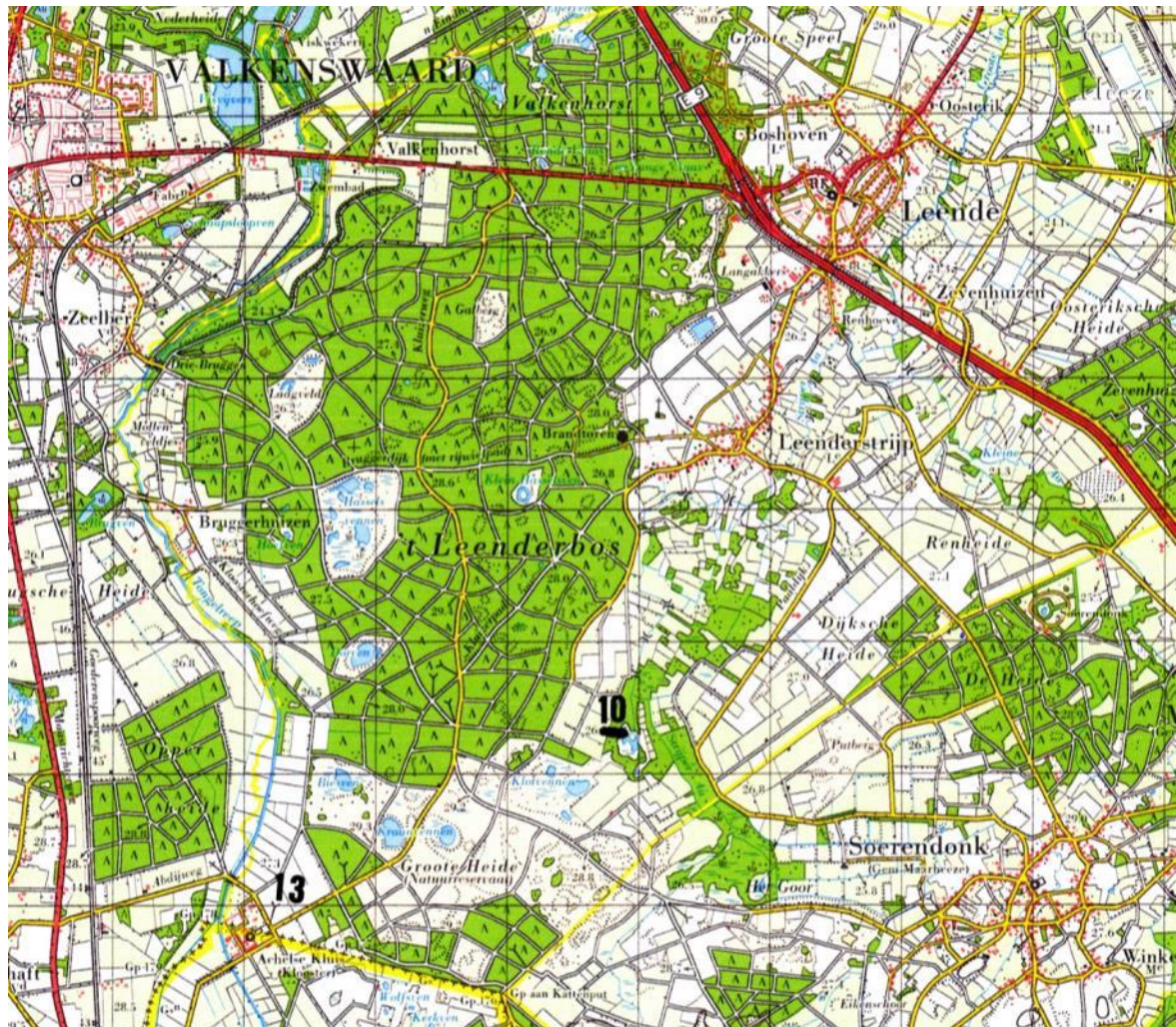
Bronnen:

Geschiedenis van "Leende" door Jean Coenen
Geschiedenis van "Heeze" door Jean Coenen
Kluishistorie door Dominicus de Jong
Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
Prehistorie etc. door A.D.Kakebeeke
Heemkronijk Heemkundekring Heeze, Leende en de Zes Gehuchten
"Lierop een beeld van een dorp" artikel Hans van de Laarschot
"De Partizanen" J W Hofwijk
"Slag in de Schaduw" door A.Korthals Altes en N. in 't Veld
"De Spreng" van IVN Montferland
"Het kasteel van Heeze" Nederlandsche Kastelenstichting
"Stad en Meyery van 's Hertogenbosch etc." door A.C.Brock (1825)
"Kronijk van Heeze" H.G.van Moorsel. bew. P.Dominicus de Jong
Geschiedenis van Someren door Jean Coenen
Geschiedenis van Sterksel door Anton van Oirschot
Cijnzen in Peel- en Kempenland en afschaffing van de heerlijke rechten
100 jaar Boerenbond Heeze door Harrie Berkers.
"Iind dè is de sgonste plats" door Willem Iven en Theo van Gerwen;
"Abdijen in de Lage Landen" door Michiel van der Plas.
Diverse publicaties betreffende het Beuven
Het Paarsboek door
Internet; o.a. www.geologievannederland.nl
Brabants Landschap nr.60 1982.
Peelpost, museum Asten
Nederland, zoals het was; J.Buisman
Geraadpleegde Kaarten:
1662; Plattegrond Kasteel Heeze
1680; Ducatus Brabantiae
1709; Theatre de La Guerre
1770; Hertogdom Brabant in kaart en prent
1790; Kaarten van Hendrik Verhees
1840; Topografische Kaart
1866; Grondgebied Sterksel
1866; Kaart Heeze door Kuijper
1897; Historische Atlas van Noord-Brabant.
1925; Geologische Kaart
1961; Topografische Kaart
1973; Topografische Kaart

1. De Plaetse
2. Voormalige boerderij "De Krestert"
3. Vierkant Bos
4. Resten van Onderduikerskamp Lierop
6. Het Rond Venneke / Hoenderboompaal
8. "Schietsberg"
9. De Lange Bleek / Bultven
10. Cijnsgoed Sterksel
10. Strijperheg
11. Paassens Hut
11. Voormalige Heezerhut
12. Grenskerk Heeze-Leende monument
13. Patersgronden
14. De Meel
15. Voormalig Heezerven

Kaartfragment Sterksel met locaties

Kaartfragment Leende met locaties

10. Strijperheg

13. Patersgronden

1. De Plaetse
2. Voormalige boerderij "De Krestert"
3. Vierkant Bos
4. Resten van Onderduikerskamp Lierop
6. Het Rond Venneke / Hoenderboompaal
8. "Schietberg"
9. De Lange Bleek / Bultven
10. Cijnsgoed Sterksel
10. Strijperheg
11. Paassens Hut
11. Voormalige Heezerhut
12. Grenskerk Heeze-Leende monument
13. Patersgronden
14. De Meel
15. Voormalig Heezerven

Kaartfragment Heeze met locaties